

*„Új könyvtár virul itt,
tele rendbe rakott tudománnyal.
Fontos, hogy mindent nyitva találj odabent.”*

Tudomány és kutatás a Klimo Könyvtárban

A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 13.

*„Új könyvtár virul itt, tele rendbe rakott tudománnyal.
Fontos, hogy mindent nyitva találj odabent.”*

TUDOMÁNY ÉS KUTATÁS
A 240 ÉVES KLIMO KÖNYVTÁRBAN

A 2014. október 16–17-én rendezett jubileumi
tudományos konferencia tanulmányai

Szerkesztette:
Dezső Krisztina – Molnár Dávid – Schmelczer-Pohánka Éva

Pécs, 2016

A kötet megjelenését támogatta:

Pécsi Egyházmegye

Pécsi Tudományegyetem

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont

Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont

Borítóterv: Gergely Zsuzsanna

Olvasószerkesztő: Fekete Ágnes

Kiadja a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont
és a Pécsi Egyházmegye.

Felelős kiadó: Dr. Fischerné Dr. Dárdai Ágnes és Dr. Udvardy György

Nyomdai előkészítés: Virágmandula Kft.

Felelős vezető: a Kft. ügyvezetője
www.mandulavirag.hu

ISBN (print): 978-963-429-059-9

ISBN (pdf): 978-963-429-063-6

ISBN (epub): 978-963-429-060-5

ISBN (mobi): 978-963-429-061-2

ISBN (html): 978-963-429-062-9

ISSN: 1587-5202

© Szerkesztők és szerzők

© Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont

© Pécsi Egyházmegye

TARTALOMJEGYZÉK

Ajánló (Dr. Fischerné Dr. Dárdai Ágnes).....	7
Köszöntő (Dr. Udvardy György)	9
KÖNYVTÁRTÖRTÉNET – A PÉCSI KÖNYVKULTÚRA A 18–19. SZÁZADBAN.....	11
Monok István: A könyvtárak nyilvánossága a 16–18. században.....	13
Schmelcz-Pohánka Éva: „Mennyire szép odabent! Mily nagy a hírneve kint!” A pécsi püspöki bibliotéka alapításának korabeli ismertetései és recepciói.....	25
H. Simon Katalin: A Szombathelyi Püspökség szerepvállalása Szombathely kulturális életében a 18. század végén.....	47
Kocsis Éva: Mátyás Flórián kutatásai és könyvtára Pécsen.....	61
Gergely Zsuzsanna: Illustrationes – Régi könyves metszetgyűjtemény	89
OKTATÁS- ÉS MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET	97
F. Dárdai Ágnes: Pécsi vonatkozású történelemtankönyvek a Pécsi Püspöki Joglyceumban (1865–1922).....	99
Egyed Emese: A fegyelmezett világ munkása. Daniele Concina a színjátszás veszedelméről.....	113
Boda Miklós: Az Erzsébet Tudományegyetem Könyvtára Balogh Károly (1879–1944) irodalomtörténész és műfordító életében....	129
JOG- ÉS HADTÖRTÉNET.....	147
Kiss Gábor: A 19–20. század kánonjogi műveltsége Pécsen	149
Pókecz Kovács Attila: Huszty István <i>Jurisprudentia Practicájának</i> hatása a 18. századi jogi oktatásra.....	163
Tegzes Ferenc: A <i>Világháború Heti Postája</i> képanyaga. Egy újabb érték a Klimó Könyvtár kincses ládjából.....	177
IRODALOMTUDOMÁNY.....	199
Maczák Ibolya: A méhkirálynő édes uralma. Esterházy Krisztina Jozefa felett mondott temetési beszéd a Klimó Könyvtárban.....	201
Nagy Imre: Az Olvasó, a Cenzor, a Könyvek és „egy gonosz lelkű Pap” (Szerzői szerepek Alexovics Vazul A ‘Könyvek’ Szabados Olvasásáról című könyvében)	209
Hartvig Gabriella – Jankovits László: A bárd és a magyarok. Michael Denis <i>Protepticónja</i> a Klimó Könyvtárban.....	217
A KLIMO KÖNYVTÁR TÖRTÉNETÉHEZ KAPCSOLHATÓ SZEMÉLYEK	243
Borsy Judit: Koller József nagyprépost francia kapcsolatai. Francia levelek a Klimó Könyvtárban.....	245

Hencz Enikő: Mit ajánlhatott Dobai Székely Sámuel Klimó György pécsi püspöknek? Dobai Székely Sámuel könyvtárának kínálata.....	267
T. Papp Zsófia: Agyich István kéziratos versei a Klimó Könyvtárban. <i>Ille vir est, quem Phoebus amat, cui Pallas amica est</i>	277
TÖRTÉNETTUDOMÁNY.....	321
Nagy János: Baranya vármegye követei az 1751. évi országgyűlésen	323
Vitári-Weber Adrienn: Egy főpapi magángyűjteménytől a (nyilvános) múzeum felé. A pécsi püspöki könyvtár numizmatikai gyűjteménye a kezdetektől 1918-ig	335
A KÖTET SZERZŐI.....	385

**Egy főpapi magángyűjteménytől
a (nyilvános) múzeum felé
A pécsi püspöki könyvtár numizmatikai gyűjteménye
a kezdetektől 1918-ig**

Ez a numizmatikai, kutatástörténeti, illetve könyvtártörténeti tanulmány a pécsi püspöki könyvtár egy speciális gyűjteményének, az éremtárnak évszázadokat felölelő történetén keresztül igyekszik megmutatni azokat a fontos, korszakokonként is különböző eltéréseket, amelyek mind a gyűjtemény jellegében, mind a gyűjteményképzés módjában, s nem utolsósorban a gyűjtemény funkcionalitásában is megmutatkoznak. Fontos kiemelni, hogy a tárgyalt időszak a hazai régészeti emlékek iránti érdeklődés megnövekedésének ideje, a régiség- és éremgyűjtés országos, majd helyi intézményesülésének időszaka, amikor figyelemre méltó párhuzamoságok mutatkoznak az országos, valamint regionális gyűjtemények és a pécsi püspöki könyvtár gyűjteményeinek társadalmi szerepében, identifikációjában.

A hajdani klimói bibliotéka a mai értelemben vett hagyományos, könyvtári funkcióján túl – a korban nem meglepő, s nem egyedi módon – a könyveken kívül más, közérdeklődésre számot tartó, értéket képviselő tárgyakat is gyűjtött: a térkép- és kéziratáron kívül kottatár és képgyűjtemény, továbbá az ásvány- és fosszília gyűjtemény mellett érem- és régiségtárral is rendelkezett. Egyedülálló jelentősége abban állt, hogy a nyilvános könyvtárrá válása után hozzávetőlegesen 30 évvel később megalakuló Magyar Nemzeti Múzeum, és a 130 évvel később megnyíló Pécsi Városi Múzeum előfutárának tekinthető a helyi régiségek és régészeti tárgyak megőrzésében, tehát a tárgyalt korszakban és a térségben bizonyos mértékben múzeumi feladatokat is ellátott.

Három, régészeti szempontból is fontos, forrásadatokkal igazolható funkciót sikerült kutatásaim során a pécsi püspöki könyvtárhoz kapcsolni. Egyrészt a helyi régészeti emlékek – elsősorban római köemlékek és érmek, kisebb mértékben más régészeti tárgyak – *gyűjtőhelye* volt, mely a magyar régészet szakemberei (pl. Rómer Flóris, Hampel József) által számon tartott, általuk látogatott, a neves országos kiállításokon kiállító, azaz tudományos igényű muzeális *gyűjteménnyé* vált, másrészt igazolhatóan *szakkönyvtárként* is használták a kor neves régészei által elismert helyi amatőr régészek, szakemberek (pl. Horváth Antal) szaktudásuk megszerzéséhez, továbbá más helyi gyűjtemények tárgyainak meghatározásához, a kor régészeti szaklapjaiban megjelenő tanulmányaik megírásához, régészeti jellegű kérdések eldöntéséhez.

1. kép – Ifj. Horváth Antal (1848–1912)¹

Jelen tanulmány első részében a püspöki bibliotéka által gyűjtött három tárgycsoport – érmek, kőemlékek, illetve egyéb régészeti tárgyak – közül az érmeken keresztül mutatja be a gyűjtőhelyet, valamint a gyűjteményképzés folyamatát, három elkülöníthető korszakban: a kezdetekkor, azaz Klimó György általi alapításától az éremlopásig, majd a 19. század első felében, jobbra a reformkorban, végül a dualizmus korszakában. A második rész célkitűzése a téma egyfajta muzeológiai megközelítése, kísérlet a gyűjtemény karakteres jegyek alapján történő funkcionálisára, azaz tevékenységének meghatározására, valamint arra, hogy a gyűjteményképzés során elkülönített korszakok alapján kitekintést tegyünk a társadalomban betöltött szerepének változására.

¹ Janus Pannonius Múzeum, Történelmi Osztály, Pécs. Lsz.: F.15766.

A gyűjtőhely - a gyűjtemény(ek) kialakulása

Az első gyűjtemény - az éremtár Klimó György püspök és közvetlen utódai idején (1768² - 1803/4)

A püspöki könyvtár éremtárának Klimó György püspök nevéhez kapcsolható állománya kutatások kedvelt témája; felépítéséről, tartalmáról, szakirodalmi bázisáról, sorsáról kiváló tanulmányok születtek,³ emiatt jelen munka e korszakról csak az eddigi ismereteink szűkszavú összegzésére, továbbá néhány újabb adat közlésére szorítkozik.

A gyűjtemény névadója, Klimó György püspök jelentős, Csajághy Károly szerint háromezer darabos,⁴ Raýman János szerint a háromezret meg is haladó számú,⁵ a legújabb forrásadatok alapján pontosan 3383 darabos⁶ éremgyűjteménnyel rendelkezett, mely jelentősebb darabjainak azonban 1803–1804 folyamán egy lopás miatt nyoma veszett.⁷ Ez mind anyagi, mind eszmei érték tekintetében nagy, később már nem pótolható veszteséget jelentett, azonban a fennmaradt katalógusok⁸ segítségével Raýman János eredményes kísérletet tett Klimó György éremgyűjteményének rekonstruálására.⁹

A gyűjteményképzéssel kapcsolatban fontos kiemelni, hogy az éremtár példányainak nagy része feltehetően nem helyi régészeti leletből, nem baranyai lelőhelyről származott, hanem tudatos gyűjteménygyarapítások során, vétel útján¹⁰ – így ismeretlen lelőhelyről és lelőköörülmények közül, régészeti kontextus nélkül – került a gyűjteménybe.

A Raýman János által tárgyalt katalógusokon kívül egy további, azonban datálás nélküli, mindössze kétoldalas éremjegyzék jöhet szóba Klimó György gyűjteményének körvonalazása kapcsán, mely arany-, ezüst- és ércpénzeket tartalmaz, s melyet címe alapján „*Franciscus Neuman S. C. M. a Consiliis et director*” készítette.¹¹ Schmelczér-Pohánka Éva a Klimó-féle éremgyűjtemény kirablásáról írt munkájá-

² MAROSI 1905. 12.

³ RAÝMAN 2003–2004; 2007; 2009; RAÝMAN–HÁGEN 2010.; POHÁNKA 2007–2008.; POHÁNKA 2009.; POHÁNKA 2011.; SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 220–227.

⁴ CSAJÁGHY 1838. 332.

⁵ RAÝMAN 2009. 38.

⁶ Damásdi Zoltánnak, a Pécsi Püspöki és Káptalani Levéltár levéltárosának tartozom hálás köszönettel ezért az adatért, aki megtalálta a feltehetően még Klimó-féle éremszekrények fiókjait/tábláit. Fiókonként hat, római számmal jelzett sorban 10–10 arab számmal jelölt érem fért el (ez a jelölés egyébként megfelel a fennmaradt katalógusokban található jelzeteknek). Az egyes érmekeket jelölő arab számozás egészen 3383-ig tart, így feltételezésem szerint ennyi lehetett a Klimó-féle gyűjtemény darabszáma. Mintegy két és fél éremszekrénynek megfelelő mennyiségű katalogizált éremről lehetett szó. A LXV–XCVI közötti táblákon nincsenek már arab számok, ami arra utal, hogy ezeken már nem voltak érmeke.

⁷ POHÁNKA 2007–2008.; POHÁNKA 2009.

⁸ PEK TGYO It U.I.14 = Ms 57; PEK TGYO It Ms 996; PEK TGYO It Ms 691.

⁹ RAÝMAN 2003–2004. 89–107.; RAÝMAN 2007. 15.; RAÝMAN 2009.; RAÝMAN 2010.

¹⁰ RAÝMAN 2003–2004. 95–96; SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 220–221.

¹¹ PEK TGYO It Ms 998.

ban említ egy bizonyos Neumann Ferencet, az udvari kabinet igazgatóját, aki 1804-ben arról értesítette a nagyprépostot, hogy egy bécsi aranyművesnél több olyan érmet vásárolt, amelyek megegyeztek a Pécselt eltűnt pénzekkel.¹² Lehetséges, hogy e dokumentum az általa vásárolt érmek jegyzéke. Visszakerülésük a pécsi püspöki könyvtárba mindazonáltal forrásokkal nem igazolható, sőt inkább kizárható.¹³

Forrásaink arra utalnak, hogy az anyagi értelemben kevésbé értékes rézpénzek nem tűntek el a lopás alkalmával,¹⁴ hanem ezek további gyarapításával keletkezett a második éremgyűjtemény, melyet a gyűjteményképzés másfajta jellege, illetve a gyűjtemény regionálisan betöltött eltérő szerepe miatt két nagyobb korszakra – a reformkorra, továbbá a dualizmus periódusára – bontva külön vizsgálok.

A második gyűjtemény – az éremtár a reformkorban

A reformkori állomány első ismert levéltári adata 1829-ben keletkezett: Szepesy Ignác *Canonica Visitatió*jának 4. fejezete szerint a Klimó-féle gyűjteményből megmaradt éremtár mennyisége 2078 darab pénz volt.¹⁵ Ezek közül 51-et olvashatatlannak, 193-at ritkának, 70-et nagyon ritkának, 51 darabot pedig rendkívül ritkának minősített. Ezenfelül 1677 darab gyanúsnak vélt, illetve hamisnak feltételezett, de mívés jegyekkel¹⁶ ellátott érmét említett még a *visitatio*, továbbá Szepesy Ignác püspök 77 darabos éremadományát, és még 154 ezüstlemezbe nyomott dombornyomatot.¹⁷ A Klimó György püspök által nagy költséggel összegyűjtött 2078 ér-

¹² PEL PKL PKGYJKV 4/1804 – Káptalani Gyűlés jegyzőkönyve 1804. augusztus 22.; POHÁNKA 2007–2008. 205.; POHÁNKA 2009. 60–61.

¹³ Raýman János szóbeli közlése nyomán, akinek köszönöm a Klimó-féle éremtárról való együttgondolkodás lehetőségét!

¹⁴ 1808-ban a rézpénzeket Simon Máté állítólag hiánytalanul fellelte. SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 222. Ezt a megállapítást igazolja az is, hogyha összevetjük az 1829-es egyházlátogatás alkalmával felvett éremjegyzéket (PEL PPL CV 1829. Caput IV.) a 18. század végére keltezett arany, ezüst és ércpénzeket egyaránt tartalmazó éremtári katalógussal (PEK TGYO It Ms 691), akkor az egyes éremtípusoknál a darabszámot illetően is teljes egyezést találhatunk a két forrásban. Van egy további, nem keltezett éremjegyzékünk is a püspöki éremtár ércpénzeiről (PEK TGYO It Ms 997), melyben az egyes darabszámok az Ms 691-es jelzetű katalógus javított darabszámával mutatnak egyezést, s az 1829-es egyházlátogatásban szereplő érmek kapcsán felállított hat nagyobb csoport közül pedig az első négyet tartalmazza, ugyancsak darabszámra pontosan.

¹⁵ PEL PPL CV 1829: „*Praeter praerecensitos 2078 Nummos, per Excellentissimum Dominum Episcopum Klimo maximo sumptu collectos.* PEK TGYO PPKI 1/1829; SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 224.

¹⁶ A „*mívés jegyű érme*” kifejezést illetően Raýman János szóbeli közlésében felveti annak lehetőségét, hogy 1677 olyan pénz volt a gyűjteményben, amelyek valószínűleg hamisak voltak, de jó tartásúak. Itt arra lehet gondolni, hogy Olaszországban akkoriban már iparág alakult ki a római pénzek hamisítására, amelyek nagy része, valóban néha szebbnek mutatkozott, mint az eredeti.

¹⁷ PEL PPL CV 1829.: „*Reliqui, subductis suspectae fidei, & adulterinis, sunt quidem communes, sed ingenuae Notae nummi 1677. Acceserunt his Anno 1828 Episcopali Dono septuaginta septem diversi moduli Numismatum, vulgo Medaglionis Ectypa in 154 Brancis argentis expressa.*” – „*Relikviák, gyanúsnak vélt és hamisnak feltételezhető, átlagos, de legalábbis mívés jegyekkel ellátott érmek: 1677 darab. Hozzájárult ehhez 1828-ban a püspöki adomány 77 különböző nagyságú éremmel, közismert nevén medalion 154 ezüst lemezben kinyomott dombornyomat.*” – Itt szeretném kifejezni hálás köszönetemet Gőzsy Zoltánnak a forrás értelmezésében nyújtott segítségéért. Az „*ezüstlemezbe nyomott dombornyomat*” kifejezésen érdemes elgondolkodni: Raýman János a dombornyomatokat illetően a gyűjtemény érmeiről

men felül 611 érmét említ az egyházlátogatás,¹⁸ melyek talán a Klimó püspök halála, vagy az éremlopás óta eltelt időszak gyarapodásai lehettek. Bár igen bizonytalan, s valamelyest valószínűtlennek is hat az egyházlátogatási jegyzőkönyvben feljegyzett mintegy 4600–4800 darab érem,¹⁹ egyelőre más, ilyen részletességű forrásunk azonban nincs e korszakból. További érdekes adat, hogy már ekkor is lehetett „szakszemélyzet” az éremtárban, aki kezelte, s meghatározta, sőt leltárba vette a pénzeket, s kronológiai sorban le is írta azokat.²⁰ Szepesy Ignác könyvtárhasználati szabályzatában kiemeli az éremtár új összeírásának módját: miszerint feldarabolt cédulákat és számokat rendeltek az érmekhez.²¹ Szepesy Ignác püspöksége idején tehát egy ismét gyarapodásnak induló, gondosan lajstromba vett, számon tartott, „szakszemélyzet” által felügyelt, újraeledő numizmatikai állomány kapcsolódott a pécsi püspöki könyvtárhoz, melynek belső változásairól a korszak viszonylag gazdag – s mindenképpen unikális jelentőségű – forrásellátottságának köszönhetően cizellált kép bontakozik ki.

Ha a reformkori gyarapodó gyűjtemény nagyságát szeretnénk felbecsülni, akkor az 1840-es évekből két forrás is van, melyek egymással összevethetők. Haas Mihály 1845-ben megjelent művében ekként tudósít az első éremgyűjtemény értékesebb érmeinek eltűnése után újból megkezdődött gyűjteményképzésről: „Azóta szépen gyarapodott már ismét az arany és ezüst pénzgyűjtemény, Szepesy,²² Scitovszky,²³ Bésán²⁴ és más jótevők’ adakozásai által. Római arany van 1 Titus Domitianustól és 4

készült nyomólemezek lehetőségét vetette fel, melyekből Dobai Székely Sámuel levele alapján 120 darab készült a Klimó-féle magyar éremgyűjteményről (RAYMAN 2003–2004. 96).

¹⁸ PEL PPL CV 1829: „*Praeter praerecensitos 2078 Nummos, per Excellentissimum Dominum Episcopum Klimo maximo sumptu collectos, sunt adhuc alii 611, diversi moduli numini serius aquisiti.*” – „Az előbb vizsgált 2078 érmen felül, amelyek Klimó Exellenciás Püspök Úr által nagy tudással gyűjtettek, 611 különböző méretű érme által gyarapítottak.”

¹⁹ 2078 darab klimói érem, 1677 darab gyanús, 611 további érem szerepel a felsorolásban. Egyelőre nem eldönthető, hogy a Szepesy-féle 77 darab, illetve 154 darab pénzt beleszámolták-e a 611 darab további éremben, vagy azon felül értendő.

²⁰ PEL PPL CV 1829: „*Ad hos inventandos opus esset viro, eruditione Nummismatica egregie exculpto, qui unius obvios, & magis raros seligeret & singulis eam raritatis unam, quam quisque in suo genere obtineret, consignaret ac denique cum prioribus in series chronologicas describeret.*” – „A leltárhoz szükséges volt a numizmatika tudományában magát kiművelt férfi, aki a különbözőeket és inkább a ritkákat különválogatta, és mindegyik esetében a ritkaság/különlegesség jegyét megállapította, hitelesítette, és elsődlegesen kronológiai sorban leírta.”

²¹ PEK TGYO PPKI 1/1829: „*Tam minerarum, quam nummorum nova adornetur consignatio, additis cuilibet frusto schedula, & numero.*”; PETROVICH 1974. 318–319; SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 224.

²² Szepesy Ignác, pécsi püspök (1828–1838). Az 1829-es *Canonica Visitatio* 4. fejezetének végén szerepel, hogy 1828-ban a püspök 77 éremmel gyarapította az éremtárat. PEL PPL CV 1829.

²³ Scitovszky János, pécsi püspök (1838–1846). 1839 és 1848 között az adományokról vezetett összeírás (PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64 szerint legalább 24 darab – többnyire 19. századi – érmet adományozott, de volt közöttük egy római aranypénz is: a némiképp hibás leírás ellenére feltehetően egy II. Constantinus-féle solidus).

²⁴ Schmelczer-Pohánka Éva Bésán Ignác pécsi mesterkanonokkal azonosítja Haas Mihály leírását. SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 224. Az adományozói lajstrom (PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64) alapján azonban valószínűbbnek tűnik, hogy Bésán Mihályról, Tolna megye táblabírájáról és Dunaszekcső birtokosáról van szó: „*S[pl]ec[t]a[b]ilis D[omi]nus T[abulae] Iud[icia]riae Assessor Michael de Bésán*”-

Constantiustól. Az ezüstpénzgyűjtemény több ritka darabbal dicsekedhetik. A' többnyire római rézpénzek száma csaknem 3000-re megy. Van Marcus Cassius, Brutus, J. Caesar és Octavianától egész Constantiusig sok szép példány.”²⁵ Haas Mihály leírását összevethetjük Haschka András 1841-ben, a püspöki könyvtár éremtárában található réz érmekekről készített katalógusával,²⁶ melyben 2666 darab pénz szerepelt, mely nagyjából megfelel Haas Mihály adatának. E rézpénzek jelentős része Raýman János megállapítása szerint még Klimó György éremgyűjteményéből származhatott.²⁷ A katalógus végén azonban nemesfém érme (15 darab arany és 41 darab ezüst) is található, melyeket – az adományozói lajstrom összevetése által megállapíthatóan helyesen – Raýman János később szerzett érmekeként aposztrofál.²⁸ Összesen tehát 2722 darab érem szerepelt az 1841-es katalógusban, mely lényegesen kevesebb, mint a 12 évvel korábban, a *Canonica Visitatió*ban rögzített éremtári darabszám. Ha helyes lehetett az egyházlátogatási jegyzőkönyv adata, akkor arra is gondolhatunk, hogy a már akkor gyanúsnak tartott 1677 darab érmet (és talán további pénzeket is) leselejtezték, így azok kikerültek a gyűjteményből. Haas Mihály adatát tehát a püspöki éremtár nagyságára, illetve tartalmára vonatkozóan elfogadhatjuk: ugyanis mind az általa Constantius aranyakként meghatározott négy pénz, mind pedig a Titus Domitianusként meghatározott aranypénz megtalálható az 1841-es katalógus végén.²⁹ E pénztípusok – kivéve II. Constantius Thessalonikiben vert solidusát – ma is megtalálhatók a pécsi egyházmegye numizmatikai gyűjteményében,³⁰ s bár egyértelmű bizonyossággal nem tudjuk kijelenteni, hogy a mai gyűjtemény részét képező Domitianus, illetve II. Constantius-féle aranypénzek azonosak lennének a reformkori gyarapodásokkal, de a típusazonosság miatt erre mindenképpen van reális esély.

Tekintetes Bésán Mihály Táblabíró Úr. Itt szeretném megköszönni Góczy Zoltán segítségét a forrás feloldásánál.

²⁵ HAAS 1845. 316. Haas Mihály arany és ezüstpénzeket illető megállapítását veszi át a század végén Ágh Timót is: ÁGH 1894. 154.

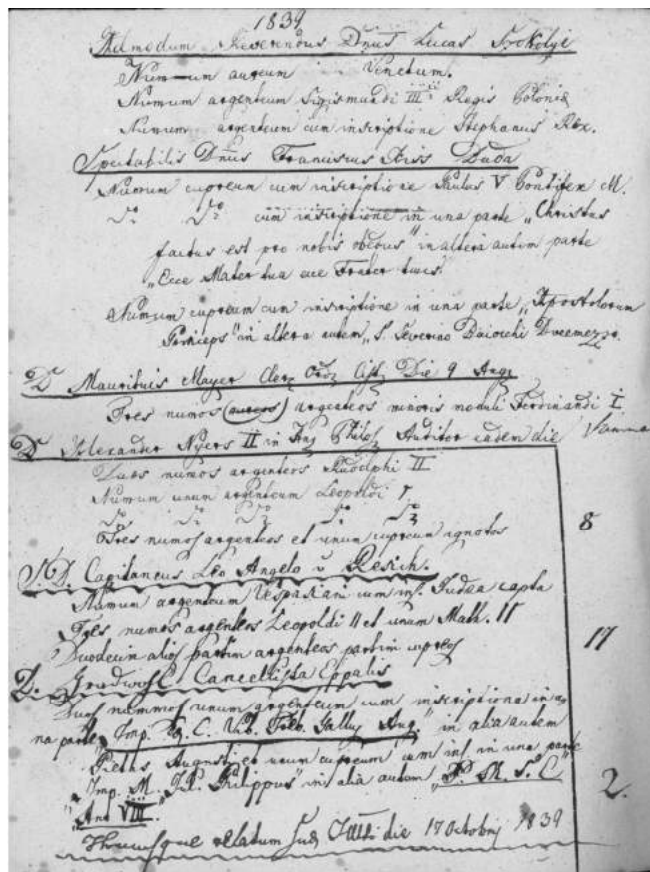
²⁶ PEK TGYO It Ms 683.

²⁷ RAYMAN 2009. 37.

²⁸ RAYMAN 2009. 37.

²⁹ II. Constantius-féle pénzek az 1841-es katalógusban (PEK TGYO It Ms 683): Nr. 12.: egy Nicomediában vert solidus (RIC VIII 30-31). Pallos Lajos jegyzéke szerint ma is van egy ehhez típusában hasonló pénz a pécsi egyházmegye numizmatikai gyűjteményében (PALLOS 2012. Érm0969), Nr. 13.: egy Konstantinápolyban vert solidus (RIC VIII 95; COHEN 116), Pallos Lajos összeállításában van ennek megfelelő típus (PALLOS 2012. Érm0968). Nr. 14.: 351 és 355 között Nicomediában vert solidusa (RIC VIII 74; DEPEYROT 5/2; COHEN 112) – Pallos Lajos jegyzékében található ennek megfelelő típus (PALLOS 2012. Érm0970). Nr. 15.: Thessalonikiben vert solidus (RIC VIII 146). E pénznek megfelelő títus ma nem található a pécsi egyházmegye numizmatikai gyűjteményében (PALLOS 2012). Az 1841-es katalógusban Domitianus „Princeps Iuventut.” (azaz Princeps Iuventutis) felirattal feljegyzett pénz (PEK TGYO It Ms 683. Nr. 10.) típusát tekintve teljes mértékben megfelel annak a Domitianus aranyának, mely ma is megtalálható a pécsi egyházmegye éremgyűjteményében (PALLOS 2012. Érm0967).

³⁰ Itt szeretném megköszönni Pallos Lajos messzemenő és önzetlen segítségét az éremtári anyag megismerésében, valamint Heidl Györgynek, a Pécsi Egyházmegye kulturális, tudományos és kommunikációs igazgatójának a hozzájárulását és támogatását a jelenkori éremtári anyag kutatásához.

2. kép – A reformkori adományozói jegyzék egy oldala³¹

Bár az első gyűjtemény feltételezhetően inkább vételek által gyarapodott,³² a második gyűjteménynél markáns nyoma van adományozásoknak, köztük helyi adományoknak is, mely a korábbiakhoz képest nagyon fontos eltérés a gyűjteményképzés tekintetében. Az 1830-as évek éremtári gyarapódásait két adományozói lajstrom³³ alapján körvonalazhatjuk, melyek közül az 67016 jelzetű jegyzék rendkívüli forrásértékkal bír, s alapvető fontosságú adatokkal szolgál a gyűjteményképzés egyedi jellegéről, s a püspöki könyvtár sajátos szerepéről a térségben. E jegyzék egyedisége abból fakad, hogy több mint 30 éven keresztül (1834–1865) tartalmazza a püspöki bibliotéka, s ezen belül az éremtár gyarapódásait az adományozók nevével és gyakran tisztségével, így egyedülálló társadalomtörténeti adatokkal szol-

³¹ PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64.

³² RÁYMAN 2003–2004. 95–96.; SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 220–221.

³³ PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64; PEK TGYO It Ms 1026. Hálás köszönettel tartozom Schmelczer-Pohánka Éva osztályvezető asszonynak, amiért felhívta figyelmemet e forrásokra.

gál az éremtár donátorairól. Ritkán ugyan, de egyes érmekek esetében felmerülhet a lelőhelyhez-rendelés lehetősége is, mely ugyancsak kivételes régészeti adatértékkel bír ebben az igen forrásszegény időszakban. A Pécs-baranyai személyektől ugyanis sok esetben csak néhány érmet tartalmazó (tehát nem gyűjteményi mennyiséget felölelő), s nem eladással (azaz nem régiségkereskedő által), hanem ajándékként a püspöki gyűjteménybe kerülő érmekek szórványként (vagy sírleletből³⁴) a környéken előkerült, helyi leletekről is szó lehet. Egyes esetekben konkrét bizonyíték is van a feltevésre, amikor az előkerülés helye is szerepel az adományozói jegyzékben. Egyrészt – bár nem baranyai, de konkrét lelőhely-megjelöléssel bír a – Pozsega vármegyéhez tartozó Radovancból 1834 és 1836 között a püspöki könyvtár éremtárába került tizenkét, nem meghatározható korú, darabokban talált, garas nagyságú ezüstpénz, melyeket Nagy Sándor, a velikai uradalomrész tisztartója adományozott az éremtárnak.³⁵ Régészeti szempontból a legnagyobb jelentőségű a lelőhely viszonylag pontos lokalizálhatósága miatt azonban a már Haas Mihály által is emlegetett Bésán Mihály táblabíró 1838-as ajándéka, aki a dunaszekcsői plébániaház területéről származó négy, II. Constantius-féle solidust adott az éremtárnak.³⁶ Ráadásul a pécsi egyházmegye numizmatikai gyűjteményében ma is található négy, II. Constantius-féle solidus,³⁷ melyek közül három típusát tekintve azonos a mind az érmekek datálása, mind pedig előkerülési ideje alapján igen korai³⁸ solidus lelet három pénzével, bár hangsúlyozni kell, hogy minden kétséget kizárólag nem jelenthető ki a pénzek azonossága, csak a típusazonosság. 1865. július 11-én Daróczy Zsigmond éneklő- és olvasókanonok ajándékozott legalább hét, 17. századi pénzt, melyet egy hónappal korábban Daróczy-halmán (a mai Vejti környékén lévő uradalmi majorságban³⁹) találtak.⁴⁰ Az érmekek között szerepelt egy török ezüst

³⁴ BEMANN-SCHIERL 2005.

³⁵ „*Numorum argenteorum unius grossi argentei magnitudine, in Cottu Posegano possessione Radovanczi inventa frustra*” PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64

³⁶ „*Numorum aureorum Constantii Imp: in area Domus Parochialis Szekcsőensis repertorum frustra*”: „Constantius császár aranyérmeinek darabjai találtak a szekcsői plébániaház udvarán.” PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64; VITÁRI-WÉBER 2016. Az 1841-es katalógus végén a négy, II. Constantius-féle pénz (PEK TGYO It Ms 683. Nr. 12–15.) közül a Nr. 12–14-nek van megfeleltethető pénztípus a mai gyűjteményben (PALLOS 2012. Érm0968-0970 – lásd 28. sz. lábjegyzet). A mai gyűjteményben megtalálható negyedik, II. Constantius-féle solidus (PALLOS 2012. Érm0971.) azonban nem a dunaszekcsői lelethez tartozhat, hanem Scitovszky János püspök 1842-es ajándéka lehet (PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64).

³⁷ PALLOS 2012. Érm0968-0971.

³⁸ Pannonia késő-római solidus leleteiről lásd részletesebben: PROHÁSZKA 2011. Ugyancsak Prohászka Péter foglalkozik több munkájában is a 18–19. században, a Kárpát-medencében előkerült solidus leletekkel: Starosinetz (1828): PROHÁSZKA 2003–2004; húsz dualizmuskori solidus-leletet közül: PROHÁSZKA 2005–2006; Királylúbellá (1913): PROHÁSZKA 2007–2008; Szűgy (1838), Sósartyán (1878), Balassagyarmat (1907), Ecseg (1875): PROHÁSZKA 2007; Székelyudvarhely (1911): PROHÁSZKA 2011–2012.

³⁹ PESTI 1982. 881.

⁴⁰ „*Numos in Daróczy-halma bono capit. 5Eccles. 8-a Juni a.. Detectos 1., Numisma belgicum argent. de ao. 1620. 2., Numisma hispanicum Philippi 4. de ao. 1651. 3., Numisma Alberthi et Elisabetham de ao. 1617. 4., Numisma Ferdinandi II. de ao. 1621. 5., Numisma Philippi 4 Hisp. de ao. 1646. 6. Numisma Philippi 4 de ao. 1622. 7., Numismata minora Ferdinandi III*” PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64. Ezekhez az érmekekhez hasonló típus nem található a Pécsi Püspökségen található numizmatikai gyűjteményben (PALLOS 2012. Vitári-Wéber 2014–2015.).

gyűrű is, mely Lapáncsáról került elő, s Rakovszky Eduárd ajándékaént 1862-ben jutott a püspöki könyvtár birtokába.⁴¹ Viszont olyan adományok is vannak, melyeknél bár a lelőhely nem szerepel a jegyzékben, de az adományozó személye, lakhelye, az adományozás ideje, valamint más régiségadománya alapján feltételezhetjük, hogy esetleg a térségből való éremleletről van szó.⁴² A forrásunk egyik fontos, régészeti jelentősége tehát az, hogy egy olyan korszakban világít rá helyi éremleletek létére, illetve azok sorsára, mely időszakból más forrás erre nemigen ad támpontot.

A szóban forgó 67016 jelzetű adományozói jegyzék⁴³ érmekeket összeíró része 1834 és 1865 között 90 adományozást tartalmaz, melyet egy másik, 1837-re datált donatori jegyzék⁴⁴ összevetésével még egy további éremadománnyal tudunk kiegészíteni. A 91 adományból két esetben nem éremadományról (egyszer cseppkőről,⁴⁵ illetve másodszer a fent említett török ezüst gyűrűről) volt szó, ezeket nem érinti az elemzés. A 89 éremadománnyal hozzávetőlegesen⁴⁶ 723 darab érem jutott a püspöki könyvtár éremtárába, korszakok⁴⁷ szerinti bontásban: római pénz 115 darab, középkori pénz 39 darab, újkori pénz és emlékérem 101 darab, korabeli pénz és emlékérem 48 darab, nem meghatározható 420/430 darab pénz, illetve érem. Kihangsú-

⁴¹ „*anulum argenteum turcicum in territorio Lapánca inventum in loco prout asseritur, ubi Nicolaus Zrinyi Begler-Begum interfect*” - török ezüst gyűrű Lapánca területéről azon helyen elvetvén, ahol Zrínyi Miklós a begler béget meggyilkolta” PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64. Feltehetően ezt a gyűrűt említette Szőnyi Ottó is az 1918. december 23-i éremtári leltárában: ⁴¹ „Török gyűrű rossz ezüsből, vésett féldrágakövel.” 14798/1918 sz. eln. szigorúan bizalmas irat. Másolatban lásd: PEK TGYO PPKI 9/1918.; SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 312. Damásdi Zoltánnak tartozom hálával az információért, hogy a későbbiekben a gyűrű feltehetően eltűnt a gyűjteményből, mert Szőnyi Ottó 1930-as években felvett székesegyházi kincstári leltárában már nem említ ilyen régi gyűrűt.

⁴² 1846-ban Teslér László, bükkösi plébánostól négy római pénz („*nummos cupreos 4 ex temporibus Romanorum, nei non 6 alios ibidem cupreos recentiores*” PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64.) jutott a püspöki éremtárába, melyekhez talán azokkal a daruvári római mozaikkal együtt jutott, amelyeket ugyancsak ekkor adományozott a könyvtárnak. Ennél is bizonytalanabb, de nem kizárhatóan, sőt vélhetően paksi, ill. Paks környéki leletről van szó Simonfalvai Antal, paksi káplán 1852-es („*4 numos cupreos Romanos*”), és talán az 1847. évi második éremadománya („*tum 5 cupreos Romanorum Imperatorum*”) esetében is. (PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64.).

⁴³ PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64.

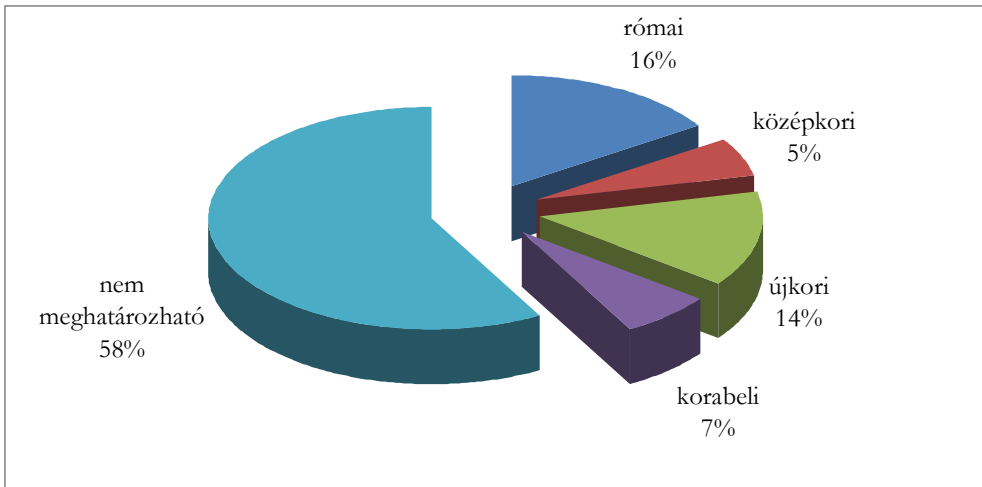
⁴⁴ PEK TGYO It Ms 1026.

⁴⁵ Csajághy Károly (1815–1905), a pécsi szeminárium teológia tanára, 1849-től a püspöki könyvtár prefektusa (SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 285.) által 1847-ben adományozott aggteleki cseppkő. PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64.

⁴⁶ Legalább 723/733 darab pénz, illetve érem szerepel a jegyzékben. Pontosán azonban nem megállapítható a mennyiség, mert sok esetben csak az érme többes számú latin alakja utal arra, hogy több éremről lehetett szó az adományozás során, illetve van olyan feljegyzés is, ami eleve 50–60 érmet említ, így a megadott érték hozzávetőleges.

⁴⁷ Miután magyar és külföldi pénzek, illetve érmekegyaránt szerepelnek az adományozói jegyzékben, így korszakolásuk az antikvitás után regionális eltéréseket mutat. Emiatt egy hozzávetőleges korszakolás szerint történt a kategorizálás: a római pénzek meghatározása egyértelmű, a középkori pénzek kategóriáját a 9–16. század elején, az újkori pénzek kategóriáját a 16. század második fele és a 18. század vége között vert pénzek, illetve emlékérmek képezik, korabeliként pedig a 19. századi pénzek és emlékérmek határoztattak meg. A nem meghatározható kategóriát azok a pénzek alkotják az adományozói jegyzékben, ahol vagy nem volt korszakmegjelölés, vagy ahol több, eltérő korszakhoz sorolt pénz szerepelt pontos darabszám nélkül.

lyozandó a korabeli érmek viszonylag kis száma, mely utalhat arra, hogy csakis a különlegesebbnek ítélt pénzek/érmek kerülhettek a püspöki éremtárba.

1. diagram – A pécsi püspöki könyvtár reformkori éremadományainak korszak szerinti megoszlása

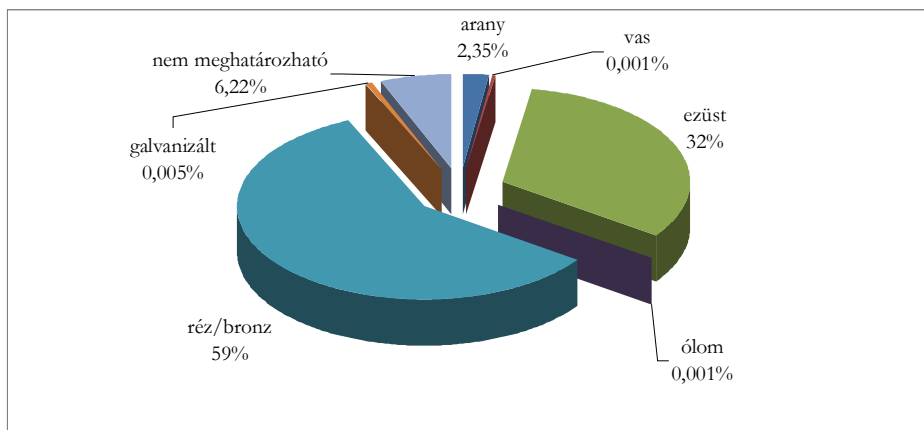
Ha az érmek alapanyagát tekintjük, akkor 17 darab arany, 233 darab ezüst, legalább 422 darab réz, illetve bronz, 1 darab ólom, 1 darab vas, 4 darab galvanizált érem és 45 darab nem meghatározható⁴⁸ anyagú érem található ebben a jegyzékben.

A diagramból egyértelműen kiténik, hogy a gyűjteménybe jutott pénzek, érmek majd 60 százalékának alapanyaga a kevésbé értékes réz, illetve bronz volt, azaz a püspöki könyvtár gyűjteményképzését ebben az időszakban bizonyosan nem a teaurálási szándék határozta meg.

A jegyzék társadalomtörténeti jelentősége abban áll, hogy az esetek többségében⁴⁹ az adományozott érmek összetételének elemzésén túl lehetőségünk nyílik arra, hogy megvizsgáljuk a püspöki bibliotéka reformkori éremadományozóinak társadalmi hátterét is. A vizsgálat során négy nagyobb csoportot sikerült képezni az adományozókból: a nemesi származásúak, a polgárok, az egyházi személyek, és a nem megállapítható társadalmi réteghez tartozó egyének kategóriáját.

⁴⁸ Azok soroltattak ide, ahol vagy nem volt meghatározva az alapanyag, vagy több darabos éremadomány esetében több lehetséges alapanyag is szerepelt pontos darabszám nélkül.

⁴⁹ Kivéve két, foglalkozása, illetve neve alapján nem beazonosítható társadalmi réteghez tartozó adományozót: 1834: Tóth Dániel, 1842. jan. 7.: egy pesti kereskedő PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64.

2. diagram – A pécsi püspöki könyvtár reformkori éremadományainak alapanyag szerinti megoszlása

Az éremtárat adományokkal gyarapító nemesek között találunk a katonai nemes-séghez tartozókat,⁵⁰ közhivatalt viselő nemeseket,⁵¹ illetve egyéb tisztséget betöltőket,⁵² de régiségkereskedőt⁵³ is. A polgárság köréből is széles a paletta: voltak tisztségviselők,⁵⁴ értelmiségiek,⁵⁵ kézműves,⁵⁶ iparos,⁵⁷ valamint kereskedelmi tevé-

⁵⁰ 1834: Báró Hrabovszky de Hrabova János generális – *generalis*; 1839: Angelo Resich von Ruinenburg kapitányt – *capitaneus*.

⁵¹ Például táblabírák, úgy mint Perczel de Bonyhád Sándor (1837), Bésán Mihály (1838) – *T. Judicaria Assessor (Tabulae) Iudicialriae Assessor*, vagy szolgabíró,⁵¹ mint a Bács megyei Török Sándor (1849). Macskásy Antal – megyei írnok (*Baranya jur. Cancellista*) – ugyancsak az adományozók között van PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64.

⁵² Strázsay Nepomuk János – a bolyi Batthyány-uradalom jószágigazgatója (PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64.; ÚJVÁRY 1994–1995).

⁵³ Literati Nemes Sámuel (1838/39) – PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64.

⁵⁴ 1837-ben Joannes Poppel – sóhivatali ellenőr (*Contraagens ad Off. Salis*). Bár az adományozói jegyzékben csak keresztneve rövidítése szerepel, de mint sóhivatali alkalmazott szerepel a magyarországi címtárakban: „*dominus Joannes Poppel contr. pond. mag.*” SCHEMATISMUS 1839. 409.; SCHEMATISMUS 1840. 426. 1844-ben Joannes Poppel már Komáromban tevékenykedik: SCHEMATISMUS 1844. 368. – Köszönöm a segítségét Nagy Imre Gábornak, a Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára igazgató-helyettesének és főlevéltárosának, valamint Dezső Krisztinának. Ugyancsak 1837-ben Hauer Dániel pécsi tanácsnok (*Senator Q. Ecc.*), 1847-ben Koncsek Ferdinánd aljegyző, megyei levéltáros adományoz – PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64. Schmelcz-Pohánka Éva Koncsek Györgyként azonosítja (SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 225), aki Szántón volt plébános, s épp 1847. márciusban halt meg (HOLUB 1936. 32.), azonban Raýman János kutatásai alapján valószínűbbnek tűnik Koncsek Ferdinánd levéltáros személye (RAYMAN 2009. 41.; MNL BaML Alips. 968/1848).

⁵⁵ 1836: Nagy Imre – ügyvéd (*Caus. Adv.*), Czirer Antal – megyei főorvos (*Ord. Medicus Cottus de Baranya*), 1837: Hölbling Ignác – gyógyszerész (*Pharmac.*), 1838: Smoczser N. – ügyvéd (*Caus. Adv.*), Nyers Sándor – bölcséleti előadó (*Philosof. auditor*), 1841: Eisenhut György – földmérő (*Geometra*) – PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64.

⁵⁶ 1837: Weidinger (Nepomuk) János – könyvkötő – PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64; MADAS 1978. 436.

⁵⁷ 1836: Focht József – orgonagyártó (*organifex*), Piller József – órás (*horologiarius*), 1837: Kaufman N. – bádogos (*laminarius*), 1845: egy Baroa nevű aranyműves (*aurifaber*) – PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64.

kenységet folytató polgárok⁵⁸ is. Mégis az adományozók között – nem meglepő módon – a legjelentősebb (közel 60%-ot tesz ki) az egyházi személyek aránya. E kategória kapcsán azonban meg kell jegyezni, hogy nem csak a felszentelt, papi/szerzetesi hivatást betöltők soroltattak közéjük, hanem az egyházi alkalmazásban álló világi személyek (pl. püspöki számtartók, könyvtári szolgáló, püspöki orvos) is, mert az egyházi kötelekbe tartozásuk meghatározóbb jelentőséggel bírónak tartható a püspöki könyvtárnak való adományozásuk tekintetében, mint származásuk. Szerencsés módon viszonylag kis arányt képeznek a nem beazonosítható származással/foglalkozással rendelkezők (mindössze két fő⁵⁹), így statisztikai elemzésünk csak kismértékben torzul. Nem képeztem belőlük külön csoportot, mert besorolhatóak voltak a már megalkotott kategóriákba, de érdekes kiemelni, hogy két női adományozó is szerepelt a jegyzékben: Thil Anna (Rihmer kanonok unokahúgáé az egyházi személyek közé soroltatott) és a nemesi adományozók sorába tartozó⁶⁰ Koronay Mária, kinek neve a látogatók könyvében⁶¹ is feltűnik.

Ebből jól látszik, hogy bár döntő többségben az egyházi, vagy egyházi alkalmazásban álló személyek gyarapították az éremtárat, de a reformkori társadalom egyéb rétegei is úgy tekintettek a püspöki könyvtárra, mint a történelmi relikviák (elsődlegesen érmek, kisebb mértékben más régiségek) gyűjtőhelye. Kijelenthetjük, hogy a püspöki könyvtár az 1834–1865 közötti években fontos, regionális, múzeum-pótló, illetve „premuzeális”⁶² jellegű intézmény lehetett mind a térségben elő-

Kaufman bádigos esetében a keresztnév tisztázása egyelőre nem lehetséges: Madas 1828-ból egy Kaufman József nevezetű bádigost említ a Hunyadi János u. 7-9-ből (MADAS 1978. 190), s az 1830-as évek pécsi adóösszeírásaiban is ő szerepel (utóbbi adatért Nagy Imre Gábornak tartozom hálás köszönettel). Papp Zsófiát is köszönet illeti, aki felvetette annak lehetőségét, miszerint van arra adat a korszakból, hogy azonos vezetéknevű, azonos foglalkozású (gyaníthatóan azonos családból származó) személyek megosztották egymás között a pécsi munkákat, s más-más városrészben üzték az azonos foglalkozást. Madas József adattára a belvárost és a budai külvárost dolgozta fel, könnyen elképzelhető azonban, hogy a szigeti városrészben is dolgozott egy Kaufman nevezetű bádigos.

⁵⁸ 1837: Wagner Károly – kereskedő (*Questor*), 1838: Rábel Ágoston – kereskedő (*Questor*) – PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64. Egyéb levéltári források alapján is ismert Rábel Ágoston kereskedő (MNL ZML IV. 17. – Rumi Károly előtti perek, Nr. 1-2, 31.), s Madas József adatgyűjteményéből is szerepel (MADAS 1978. 47.).

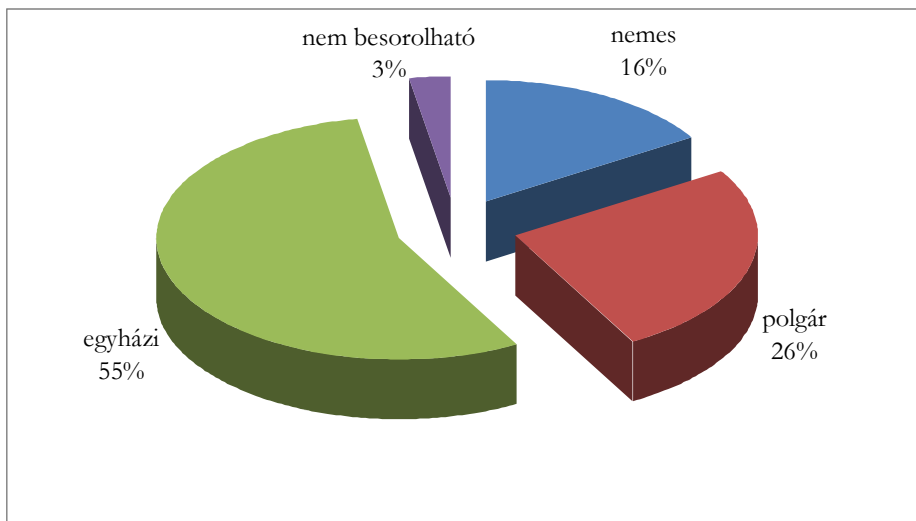
⁵⁹ 1834: Tóth Dániel, és 1842. jan. 7.: egy pesti kereskedő. Ezek az adatok kevesek az egyértelmű beazonosításhoz.

⁶⁰ Koronay Máriát 1814. július 8-án a pécsi Belvárosi templomban keresztelték, Koronay József és Strobl Ludovika gyermekeként – MNL-BaML XV. 35. Mikrofilmtár I/476. Pécsi kötődése anyjához kapcsolható, ugyanis a Strobl családnak 1773-tól volt Pécsen ingatlana (Hunyadi János u. 3.: MADAS 1978. 184), míg apja, Koronay József – családja 1795-ben nyert nemességet (MNL A 57, K 19, 58. kötet – 400. oldal) – Pacséron és Bácsalmáson rendelkezett uradalommal (MNL A 57, K 19, 60. kötet 141. oldal; 61. kötet 24. oldal), és 1813-ban nevezték ki táblabírónak (KŐSZEGHY 1899. 189).

⁶¹ A pécsi püspöki könyvtárban Koronay Ludovikával (feltehetően édesanyjával – férjzett és keresztnévéről képzett névalak) és esetleg Erdélyi János táblabíróval járt. PEK TGYO Kt Sz.R.I.16 = Ms 581).

⁶² A premuzeális jelzőt Waidachertől (Waidacher 2011. 38 sk.) eltérően használom, az intézményesült múzeum előtti, mindazonáltal – bizonyos múzeumi feladatok ellátása miatt – már muzeális jegyeket mutató gyűjtemény megnevezésére. Azért tartom indokoltnak e jelző alkalmazását, mert a 19. század végétől kezdődően forrásokkal bizonyítható törekvések voltak a tényleges püspöki múzeum megalaki-

került éremleleteket, mind pedig az egyéb módon a lakosság tulajdonába jutott, gyűjtésre alkalmasnak vélt érmekeket illetően.

3. diagram – A pécsi püspöki könyvtár Pécs-baranyai adományozóinak társadalmi összetétele a reformkorban

Még markánsabb ez a megállapítás annak fényében, hogy bár 1813 óta egy helytartótanácsi körrendelet⁶³ szerint a nemesfém leletek beszolgáltatási kötelezettséggel bírtak a királyi főfémjelzőhöz, mely történelmi érték esetében azokat megváltotta, s a Nemzeti Múzeumnak juttatta, mégis 1855 előtt a leltárkönyvek tanúsága szerint – két személytől⁶⁴ eltekintve – nincs baranyai éremadományozója a Nemzeti Múze-

tására, azaz az egyházi magángyűjteményből közgyűjteményi jellegzetességekkel rendelkező, nyilvános gyűjteményt – deklaráltan múzeumot – szerettek volna létrehozni a kor püspökei, melyet mindenekelőtt az első világháború kitörése akadályozott meg. Így az intézményesülési folyamatban egy fejlődési ív – magángyűjtemény, premuzális, muzeális intézmény – feltételezhető, melynek utolsó lépcsőfoka, a nyilvános múzeum, több ok miatt ekkor végül nem jött létre.

⁶³ 1813-as helytartótanácsi körrendelet (8353. sz.) a kincs felosztása tárgyában: 1/3 a fiscusé (1/3 a talárlóé, 1/3 a telek tulajdonosáé) FORSTER 1906. 20 sk.

⁶⁴ Gózon[yi] Dániel három alkalommal – 1812-ben hat darab régi rézpénzt (MNL OL N24 740/1812), majd ugyanebben az évben, novemberben két darab – II. Rudolf császártól és Báthory Zsigmondtól való – ezüstpénzt (MNM-MOL N24 2025/1812); 1815. február 16-án pedig két római pénzt ajánlott fel, utóbbit ötezer pengőért (MNL OL N24 169/1815), a Nemzeti Múzeumnak. Mindezek közül mindössze 1812. június 3-án két rézpénz (Caracallától és Aemilia Lepidától) került Gózon[yi] Dániel adományaként az éremtári jegyzékbe (MNM ÉT Lsz. 1/1984). 1815-ös felajánlását – Klimó könyvtári vonatkozásai miatt – érdemes azonban behatóbban is vizsgálni. Levelében igen pontos leírást közöl a felajánlott pénzekről, melyek közül azonban csak az elsőt sikerült numizmatikailag azonosítani: I. Philippos Apameiában (Phrygia) vert, igen ritka bronz pénzt (BMC 182; SNGvA 3510, HENDIN 922). Ezzel szemben a másikat, az állítólag Pertinax, római császár által ugyancsak Apameiában vert pénzt nem ismeri a numizmatikai szakirodalom. Gondolhatnánk, hogy egyszerű elírásról, félreértésről van szó,

um Éremtárának. 1855–1865 között is mindössze öt esetben küldenek a tágabb térségből – a batinai hegyeket is beleszámítva – érmeket az országos múzeum gyűjteményébe, s egyik ajándékozó sem volt egyházi személy.⁶⁵ Így bár a 31 év alatt a jegyzékben rögzített 89 adományozás számszerűen talán nem tűnik soknak, viszont a fenti megállapítások fényében a hajdani klimói bibliotéka szerepe mindenképpen felértékelődik, s bizonyíthatóan bizonyos mértékig „régiségmentő”-funkciót látott el a régióban.

A reformkori adományozói jegyzék alapján további érdekességre figyelhetünk fel: az adományozók közül többen a vendégkönyvben is szerepelnek,⁶⁶ azaz vala-

azonban e két pénz Gózyoni Dániel-féle leírása szó szerint megfelel egy 1760-ban Nagyszombatban megjelent munkában szereplő két pénz leírásának (MOLNÁR 1760. 113). A teljesen megegyező leírás, illetve az, hogy a beazonosítható, igen ritka római pénz nem jutott a Nemzeti Múzeum Éremtárában arra utalhat, hogy a levélben említett pénzek esetlegesen nem is voltak Gózyoni Dániel birtokában, mindössze hasznoszerzés céljából próbált szerencsét feltehetően általa nem birtokolt, esetleg hamisított példányok eladásával. Még izgalmasabbá válik a történet azáltal, hogy Molnár János 1760-as munkája 1815-ben már megtalálható volt a Klimó Könyvtárban is (PEK TGYO KK R.V.29), így Gózyoni Dániel információi az érmekről akár onnan is származhattak. E feltételezést azonban látogatói jegyzék hiányában nem tudjuk igazolni. 1812. dec. 29-én Pethő Imre baranyai főispántól került kétszáz római rézpénz Eszék és Pécs térségéből a Nemzeti Múzeumba. MNM ÉT Lsz. 1/1984. Mindazonáltal ki kell emelnünk, hogy a Nemzeti Múzeum Éremtárában mindössze 1802–1817, valamint 1846-tól napjainkig tartó leltárkönyvek állnak a rendelkezésünkre, majd 30 év gyarapodásának dokumentálása hiányzik, mindössze Müller Jakab Ferdinánd 1825-ben nyomtatásban megjelent katalógusa (MILLER 1825.) lehetne még támpont, melyben azonban nincsenek baranyai numizmatikai vonatkozások. A Magyar Nemzeti Levéltárban József nádor iratanyagában ugyancsak találhatóak a Nemzeti Múzeumra vonatkozó iratok (MNL–OL N24), s 1822–1825 között több gyarapodási jegyzék is volt (MNL–OL N 24: 391, 781, 847, 984, 1048, 1128, 1211/1822; 95, 149, 266, 500, 638, 803, 812, 814, 956, 999, 1054/1823; 32, 163, 262, 410, 532, 683, 783, 880, 940, 1020, 1110, 1350/1824; 41, 163, 281, 402, 600, 731, 764, 889, 1080, 1081, 1231/1825), azonban ezekben vagy nem volt baranyai vonatkozás, vagy mint pl. az 1824-es év iratainak nagy része (163, 262, 410, 532, 783, 880, 1020, 1110, 1350/1824) mára már nem fellelhető a levéltári állományban. Köszönettel tartozom Káplán Jánosnak a Magyar Nemzeti Levéltárban folytatott kutatásaim nagymértékű elősegítéséért!

⁶⁵ MNM RT LK 21/1855 – Náray József, rácz-töttösi jegyző ajándéka, MNM RT LK 55/1857 – Schultz Ferenc, technikus; MNM RT LK 35/1858 (MNM ÉT LK 395/1858) – Laky János, Siklós; MNM RT LK 50/1860 (MNM ÉT LK 476/1860) – Mattyasovszky László; MNM RT LK 51/1860 (MNM ÉT LK 477/1860) – Burgstaller (leltárkönyvben: Purgstaller) Ferenc, ki 1873-ban uradalmi haszonbérlelként tűnik fel (TÖVÖLGYI 1872. 154). – Hálás köszönettel tartozom Dr. Torbágyi Melindának, a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára vezetőjének a gyűjteményben folytatott kutatásom messzemenő segítségével, és a tanulmány kéziratának szakmai véleményezéséért. Miután a Nemzeti Múzeumnak ebben az időszakban nincs egyházi adományozója Baranya megyéből, így az egyházi személyekhez jutott régiségek elsődlegesen a helyi egyházi gyűjteménybe, de akár más egyházi gyűjteményekbe is kerülhettek (pl. Zircre a pécsi cisztercita rend tagjain keresztül), bár a dualizmus korában már egyértelműen kimutatható, hogy a pécsi ciszterci gimnázium maga is rendelkezett régiséggyűjteménnyel (CFÉ 1866-67, 22.; *Pécsi Lapok*, 1869. január 24. 27.; *Néptanoda*, 1869. február 78–79.). Az egyházmegyén kívüli, egyházi gyűjteményekbe került baranyai régiségekre vonatkozó feltételezés azonban még további kutatásokat igényel.

⁶⁶ A teljesség igénye nélkül csak néhány példa ehhez: Nagy Imre pécsi ügyvéd 1835. június 2-án és 1836. szeptember 22-én is szerepel a vendégkönyvben (PEK TGYO Kt Sz.R.I.16 = Ms 581), s 1837-ben adományoz az éremtárnak (PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64), Koronay Mária ugyancsak 1835 júniusában járt a vendégkönyv szerint a könyvtárban, s 1836 márciusa után adományozott érmet. Piller József órásmester 1835. augusztus 30-án járt a könyvtárban, s 1837 előtt adományozott az éremtárnak. A két legtávolabbi időpont a látogatás és az adomány között 13 év: egyrészt 1836 augusztusában a

mivel az adományozás előtt személyesen is a könyvtárban jártak. Ez alapján nem kizárt, hogy látogatásuk alkalmával pillantást vehettek az éremgyűjteményre is, vagy legalábbis tudomást szerezhettek róla, s feltehetően ezután döntöttek úgy, hogy a könyvtárnak adományozzák a saját, különlegesebbnek vélt érmeiket. Ha ez a feltevés helytálló, akkor ez mindenképpen fontos bizonyíték lehet a reformkori pécsi püspöki könyvtár premuzeális jellegéhez, hisz azon túlmenően, hogy befogadta az adományozott érmeiket – és nem csak a nemesféműből készültöket –, azokat nem feltétlenül teaurálási, hanem inkább valamiféle megőrző és ezen túlmenően talán bemutató szándékkal tárolta, hisz a könyvtárlátogatókat is tájékoztatta az éremgyűjtemény létéről.

A második gyűjtemény – az éremtár a dualizmus korszakában

Ha a dualizmus kori püspöki bibliotéka éremtárát vizsgáljuk, akkor az 1870-es évekből több forrás is a rendelkezésünkre áll. 1872. januári dátummal Hampel Józsefnek az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött kézíratai között fennmaradt egy kisebb notesz „Magyar régészek és régészetkedvelők jegyzéke 1872. (januariusban)” címmel, mely megyék szerint mutatja be azokat a személyeket, illetve gyűjteményeket, akiknél, illetve ahol régiségek találhatóak.⁶⁷ Hampel József – feltehetően Horváth Antaltól származó információi alapján⁶⁸ – Baranyában kiemeli a pécsi püspöki könyvtár régiség- és éremgyűjteményét is, s az alábbiakat jegyzi fel az éremtárról: „görög és barb. (igen kevés), római (sok, de hamisak hemzsegnak köztök); magyar és egyéb középkori és újabb (jóformán).”⁶⁹ A szűkszavú minősítés mindazonáltal megfelellhet a valóságnak, hisz a korábban említett forrásaink is ilyen állapotokra utalnak: az 1829-es *Canonica Visitatio* ugyancsak kiemeli a sok hamis, illetve gyanús érem létét,⁷⁰ s az éremtár összetételére vonatkozóan pedig mind az 1829-es egyházlátogatás, mind az 1841-es katalógus⁷¹ felsorolja a rengeteg római érmet. Az adományozói jegyzékből pedig előtűnik, hogy 1834–1865 között a római pénzek mellett győnkább újabb kori érmeikkel gyarapodott a gyűjtemény (lásd 1. diagram).⁷²

könyvtárban járt Vidák Eusebius, egri bencés rendi tanító, aki az adományozói jegyzék szerint 1849-ben gyarapította több, középkori ezüstpénzzel a könyvtárat. Másrészt a vendégkönyv szerint 1835. június 2-án járt a könyvtárban telekesi Török Sándor szolgabíró – 1837-ben telekesi Török Sándor Bács megye tisztikarában van alszolgabíróként (NAGY 1865. 298) –, s 1848-ból ismert egy adomány egy bizonyos Török Sándortól Bács megyétől, hivatását azonban nem őrizte meg az adományozói jegyzék, így valamelyest bizonytalan, hogy ugyanarról a személyről van-e szó (PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64).

⁶⁷ OCT. HUNG. 874.

⁶⁸ A pécsi püspöki könyvtárról szóló rész elején az alábbi rövidítéssel találkozunk: „Horv. sz.”, olvasatomban: Horváth szerint. OCT. HUNG. 874. Ezt erősíti egy korábbi forrásadatunk is, miszerint mikor Hampel József e jegyzék összeállításához az egyes megyékben olyan személyeket keresett, akik információkkal bírhattak megyéjük régiséggyűjtőiről, illetve régiséggyűjteményeiről. Akkor Baranyában Horváth Antalt tartotta erre a legmegfelelőbbnek. DUOD. HUNG. 54. 15. kötet 36. lap recto.

⁶⁹ OCT. HUNG. 874.

⁷⁰ PEL PPL CV 1829.

⁷¹ PEK TGYO It Ms 683.

⁷² PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64.

Ugyancsak ebből az évből, s ugyancsak Hampel Józseftől származik egy másik forrásunk, mely valamelyest részletesebben tudósít a püspöki könyvtár érem- és régiségtáráról. 1872. június 30-án Hampel József Pécssett járt, s „jegyzőkönyve”, notesze szerint a püspöki könyvtár régiséggyűjteményét is felkereste: „*Lechner a könyvtár. A püspöki könyvtár mellett földszint – 18 (javítóa 10)*⁷³ *szekrényben ermek s mindenféle. XLVIII 60 római és görög XXXII. 60 újabb Probus 80 AE és a ládákbán vagy 400 aranyak és emlék. (...) 2 szekrény érmekre üres (...) Horváthtól általános katalógus. Horváth a Prob. lenyomatát. Az egész gyűjteményt a n. muzeumnak lehetne adni – hasznát nem veszik – gymnasiumnál sem.*”⁷⁴ A jegyzőkönyvben szereplő „Lechner” név, Lechner János címzetes kanonok, teológia tanár és könyvtárnok személyére utal,⁷⁵ ő vezethette körbe a látogatókat a gyűjteményben. A gyűjteményről Hampel József feljegyezte, hogy a földszinten tizennyolc, vagy inkább tíz szekrényben⁷⁶ „*ermek s mindenféle*”⁷⁷ található. Érdekes, hogy Hampel József legalább tízszekrénynyi tárgyról számol be, ezekben azonban nem csak érmek voltak. Kiemeli, hogy a szekrények között voltak speciális, érmek számára készült darabok is, melyek közül kettő 1872-ben üresen állt („*két szekrény érmekre – üres*).”⁷⁸ Rayman János kutatásai nyomán – illetve Damásdi Zoltán, püspöki levéltáros információja alapján, aki megtalálta az egykori Klimó-féle éremszekrényekhez tartozó XCVI-ig számozott fiókokat – Klimó György idején négy éremszekrény volt az éremtárban, mindegyikben I–XXIV-ig számozott fiókkal, s fiókonként 50–60 érmet helyezhettek el bennünk.⁷⁹ Az üres éremszekrények léte nem feltétlenül utal arra, hogy Klimó György idején mind a négy éremszekrény tele lett volna, ugyanis csak az I–LXII-ig piros színnel, s római számmal számozott fiókokon belül található folyamatos, arab számozás 1–3383-ig tart,⁸⁰ azaz feltehetően ennyi, mintegy két és fél éremszekrénynek megfelelő mennyiségű katalogizált éremről lehetett szó a klimói gyűjtemény esetében. A LXV–XCVI közötti táblákon nincsenek már arab számok, ami arra utal, hogy ezeken már nem voltak érmek. A fiókok és a fiókokban található éremhelyek alapján a megmaradt két éremszekrényben maximálisan 2400–2880 darab érem lehetett, melyben így bőven elérték a Klimó-féle gyűjteményből megmaradt bronz pénzek (2078 darab⁸¹), illetve esetlegesen a lopás utáni gyarapodások. Az 1841-es katalógusban az utolsó fiókban, a XLVIII táblán 2666. sorszámossal bíró érem szerepel,⁸² azaz tényleg két éremszekrénynyi mennyiségű pénz lehetett már akkor is a gyűjteményben.

⁷³ A nulla erőteljesebbnek tűnik a nyolcasnál, így feltételezem, hogy Hampel József a tizennyolcat javította tízre.

⁷⁴ DUOD. HUNG. 54. XVII. 21. I.

⁷⁵ CSONTOSI 1880. 184.

⁷⁶ A szám javított.

⁷⁷ DUOD. HUNG. 54. XVII. 21. I.

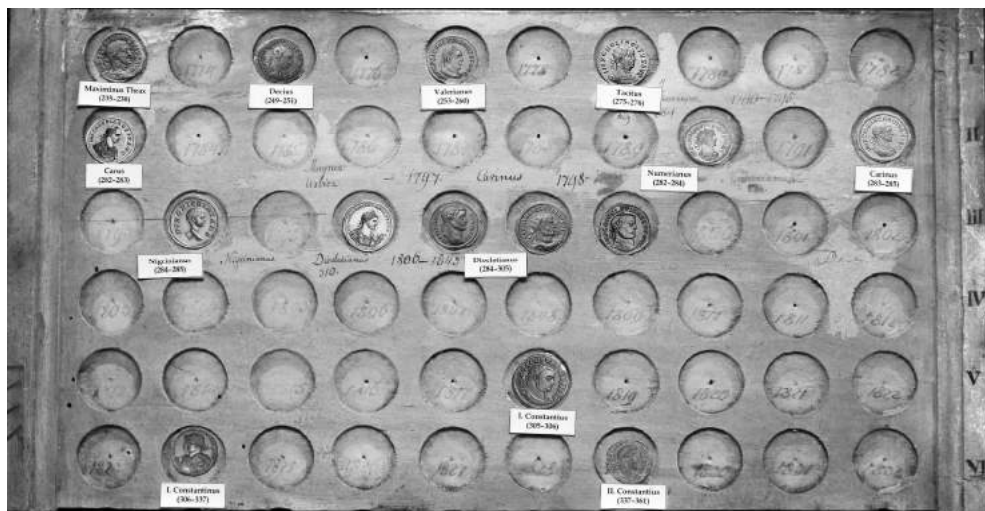
⁷⁸ DUOD. HUNG. 54. XVII. 21. I.

⁷⁹ RAYMAN 2009. 35.

⁸⁰ Hálásan köszönöm Damásdi Zoltánnak ezt a fontos információt.

⁸¹ PEL PPL CV 1829.

⁸² PEK TGYO It Ms 683.

3. kép – Feltehetően Klimó György idejéből származó éremfiók a Pécsi Püspökségen
(Fotó: Gergely Zsuzsanna)

4. kép – Feltehetően Klimó György idejéből származó éremszekrény
(Fotó: Gergely Zsuzsanna)

A pénzek éremszekerényeken belüli elrendezésében mindazonáltal lehetett némi változás az 1840-es és 1870-es évek között eltelt harminc évben, ugyanis a püspöki éremtár tartalmát illetően Hampel József kiemelte, hogy az antik pénzek közül: „XLVIII. 60 római és görög, XXXII. 60 újabb Probus 80 AE.”⁸³ A római szám az éremtár 1841-ből való katalógusa⁸⁴ alapján a táblaszám (vagy más szóval fiókszám), az arab szám pedig a táblán található pénzek darabszáma lehet.⁸⁵ Az 1841-es katalógusban azonban a XXXII-es táblán nincs egyetlen Probus érem sem, azok a XXIX–XXX. táblán szerepeltek az 1840-es években.⁸⁶ Lehetséges tehát, hogy az eltelt harminc évben változott a gyűjtemény összetétele, s a gyarapodások miatt némiképp változhatott az érmek táblákon való elrendezése. Ezzel szemben a XLVIII. táblán tényleg késő római és görög feliratos bizánci érmek szerepelnek az 1841-es katalógusban,⁸⁷ így az megfelelhet az 1872-es, Hampel József által feljegyzett állapotnak. Hampel talán azért ezt a táblát jegyezte fel, mert ez volt az utolsó számozott tábla, amin még ténylegesen lehettek pénzek, azaz így rögzítette az éremtár éremszekerényekbe rendezett éremmennyiségét. Az éremszekerényeken kívül, külön ládában lévő „*vagy 400 aranyak és emlék*” érmekeket említett még Hampel József – talán ezek lehettek azok az érmek, amelyek nem tartoztak a klimói éremgyűjtemény megmaradt részéhez, hanem azt követően kerültek az éremtárba. A négyszáz az arany pénzek és az emlékérmek együttes száma lehet, mert csupán aranynak túl soknak tűnne, gondoljunk csak az 1841-es katalógus végén külön kiemelt 15 aranyra,⁸⁸ illetve az 1834–1865 közötti éremadományokra, melyek között 16 esetben⁸⁹ van szó

⁸³ DUOD. HUNG. 54. XVII. 21. I.

⁸⁴ Numerus Tabula XLVIII. 1841-ben 54 darab érmet tartalmazott (ez 1872-ig akár gyarapodhatott is hat éremmel), a Num. Tab. XXXII. 60 darabot tartalmazott. PEK TGYO It Ms 683.

⁸⁵ Rayman János is erre a következtetésre jutott: RAYMAN 2009. 37.

⁸⁶ PEK TGYO It Ms 683.

⁸⁷ PEK TGYO It Ms 683.

⁸⁸ PEK TGYO It Ms 683.

⁸⁹ PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64: 1837: Szokoly Lukács, plébános – 1 darab Diocletianus-féle aureus (a mai gyűjteményben nincs ilyen típusú pénz – PALLOS 2012); 1838: Bésán Mihály, táblabíró – 4 darab II. Constantius-féle solidus (1841-es katalógusban: PEK TGYO Klimó Könyvtár It ms 683.) 12-15. sorszámú aranyak – ma négy Constantius-féle aranypénnél van a Pécsi Egyházmegye numizmatikai gyűjteményben (PALLOS 2012. Érm0968-0971), – ezek közül három (PALLOS 2012. Érm0968-0970), típusát tekintve megfelel Bésán Mihály reformkori adományának, azonban nem igazolható teljes bizonyossággal, hogy a reformkori adományok és a mai állományban megtalálható érmek azonosak lennének. 1838: Literati Nemes Sámuel, régiségkereskedő – 1 darab Károly Róbert-féle aranyforint (1841-es katalógusban (PEK TGYO It Ms 683.) a 9. sorszámú – ma nem része a gyűjteménynek Károly Róbert-féle arany (PALLOS 2012); 1839: Szokoly Lukács, plébános – 1 darab velencei arany (1841-es katalógusban (PEK TGYO It Ms 683.) a 11. sorszámú – hozzá hasonló ma nem része a gyűjteménynek (PALLOS 2012)), 1840: Scitovszky János püspök – 2 darab Carolina Augusta koronázási emlékérmé (1841-es katalógusban (PEK TGYO It Ms 683.) a 6-7. sorszámú – a mai gyűjteményben is megtalálható két, ilyen típusú érem: PALLOS 2012. 0955-0956); 1843: Scitovszky János püspök – 2 darab: egy darab Nagy Lajos-féle aranyforint (hozzá hasonló pénztípus ma nem része a gyűjteménynek (PALLOS 2012) és egy II. Constantius-féle solidus (felirata alapján a mai gyűjteményben van ennek megfelelő példány: PALLOS 2012. Érm0971), 1844: Scitovszky János püspök – 2 darab: egy darab Zsigmond-féle aranyforint (HUSZÁR [1979. Nr.] 573 – két darab Zsigmond arany ma is része a gyűjteménynek (PALLOS 2012. Érm0959); s a kiállításban is látható egy Zsigmond-féle arany), illetve egy darab, bibliai idézettel ellátott arany emlékérem, mely feltehetően a Pallos Lajos által „*Vallásos érem. Német nyelvű. Arany*” lehet (PALLOS 2012. Érm0972); 1851: Vörös

aranyról, s ezek közül kilenc szerepelt az 1841-es katalógus végén is. Ráadásul az 1887 után keletkezett katalógusban is mindössze négy darab arany van⁹⁰ – nagy részük azonban áthúzottan szerepel ebben a katalógusban, így könnyen lehet, hogy nem is jutottak a gyűjteménybe.⁹¹ Hampel József feljegyzett egy Horváth Antal által készített „általános katalógust”, ez azonban eddig nem került elő. Ha azt feltételezzük, hogy a két éremszekrény tele volt, akkor maximálisan 2880 darab érem lehetett a szekrényekben, s az említett ládában még négyszáz, azaz maximálisan 3280 darab érem körül járhatott a püspöki éremgyűjtemény nagysága 1872-ben.

1873. július 13-án a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium 885. szám alatt kelt leiratában arra hívta fel a város közönségét, hogy „a tudomány és művészet iránti érzéknek s így a culturalis haladásnak előmozdítása céljából ennek egyik legfőbb tényezőjét, a nagyobb méretű gyűjteményeket, muzeumokat, a tudományos és művészeti célú egyleteket, amennyiben már léteznének anyagilag és szellemileg támogassa, ha pedig ilyenek nem léteznének, alakításukat telhetőleg elősegítse, és kezdeményezze.”⁹² A városi közgyűlés Danits Antal vezetésével bizottságot küldött ki a leiratban foglaltak megvalósíthatóságának megvizsgálására. A következő évben a bizottság jelentése a helyi gyűjtemények kapcsán a püspöki könyvtár éremtárát is kiemeli: „...tekintve a pécsi püsp. könyvtárnak ezen, úgy éremgyűjteménybeni gazdagságát, a lyceumi könyvtárt, természet-tani gyűjteményt a főgymnasiunai természettani s természetrajzi gyűjteményt, ugyanennek érem és régiség gyűjteményét, stb. a m. kir. közoktatási ministerium által hangsúlyozott ohaj, városunkban már bő és biztos alapot talál. Minélfogva a kitűzött magasztos célnak még biztosabb elérésére egy önálló és minden idegen befolyástól ment tudományos egylet

Mihály kanonok – 1 darab 1848-ból való magyar arany – ma van ennek megfeleltethető pénztípus a gyűjteményben (PALLOS 2012. Érm0963; PALLOS 2015. 113.); 1855: Vörös Mihály kanonok – 2 darab: egy darab Apafi Mihály-féle aranyforint, melynek ma is van megfelelő típus a gyűjteményben (PALLOS 2015. 106., 80. kép, 116., 89. kép) és Aloysius Mocenigo dózse velencei dukátja – utóbbival majdnem azonos pénztípus (a szóban forgó velencei dózse dukát mintára vert pénze) található a mai gyűjteményben, azonban ez ezüst (PALLOS 2012. Érm0582). – Összevetvén a reformkori gyarapodások által a gyűjteménybe jutott aranyakat Pallos Lajos jegyzékével kijelenthető, hogy egy II. Constantius-féle solidust (Bésán Mihály adománya), Károly Róbert és Nagy Lajos aranyforintját, és egy velencei aranyat leszámítva minden, a reformkorban a gyűjteménybe jutott pénznek, illetve érmének van megfeleltethető érem-/pénztípus a mai gyűjteményben. Így tehát a mai gyűjteményben a reformkori aranyoknak csaknem 75%-ához – Aloysius Mocenigo dózse pénze specifikus, könnyen lehet, hogy az ezüst érmét aranyként határozták meg a reformkori adományozói jegyzékben – van típusát tekintve megfeleltethető példány.

⁹⁰ PEK TGYO It 67079 = Ms 457: 43. oldal: 1 darab (Kosón statér), 52. oldal: 1 darab (Lysimachos statér) – kék ceruzával áthúzva, 71. oldal: 1 darab (III. Alexandros/Nagy Sándor statérja) – kék ceruzával áthúzva, 254. oldal: 1 darab (nem meghatározható, talán antik barbár aranypénz) – kék ceruzával áthúzva.

⁹¹ Mindazonáltal az egyik legértékesebb pénz, a Kosón statér nincs áthúzva, s bár az aranyak között a legmagasabb, de a gyűjtemény egészét nézve csak a második legmagasabb vételi ár szerepel nála. A legdrágább vételár egy kilikiai (Incerta Ciliciae) ezüst statérnál olvasható, melynek előlapján Baaltars – Tarsos istensége/Baalja -, hátlapján oroszlán volt a francia leírás szerint (PEK TGYO It 67079 = Ms 457. 194.). Ez alapján ez egy Tarsosban, Kr. e. 361–334 között vert pénz (SNG France II 426; BABELON TRAITE II-2, 2; SNG Levante 183) lehetett. Köszönet Dr. Vilmos Lászlónak a görög nevek átírásában való segítségéért.

⁹² MNL BaML PKGYJKV 370/(6950)/1873.

*alakítását látja szükségesnek.*⁹³ Bár ennek érdekében Egry József vezetésével egy újabb bizottság alakult, de az egyesület megalakulásáról később nincs adatunk. A város vezetősége az 1870-es években tehát számon tartja, s értékeli a bibliotéka éremtárát.

A 19. század végi éremtári állományról azonban részletes kimutatással, katalógussal nem rendelkezünk. Bár létezik egy – Raýman János gondos meghatározásának köszönhetően (a metrikus mértékek megjelenése alapján) – terminus post quem a 1870-es évek elejétől keltezhető, a könyvtári állományban 19. századiként meghatározott éremtári katalógus,⁹⁴ de e forrás több kérdést is felvet, melyek megválaszolása a kutatás jelen fázisában egyelőre nehézségekbe ütközik, több kijelentés egyelőre a feltételezés szintjén áll. A katalógus földrajzi egységek, római tartományok szerint csoportosítja a pénzeket, s úgy készült, hogy a további gyarapodások reményében uralkodók szerinti bontásban helyet hagytak azoknak az érmekeknek, amelyekből a katalógus készültének idején még nem rendelkeztek példánnyal. A forrás datálását finomítani lehet annyiban, hogy a katalógus végén függelék található, melyet Barclay Vincent Head 1887-ben megjelent művéből⁹⁵ másolt ki a katalógus összeállítója,⁹⁶ s mivel az érmekek földrajzi egységek szerinti csoportosítása, s főként az egyes tartományok egymásutánisága teljes mértékben megfelel a Head művében található felosztásnak, így azt mondhatjuk, hogy a katalógus terminus post quem keltezése 1887 utánra tehető. Külön érdekes, hogy az idézett numizmatikai munka ma nem található meg a püspöki könyvtár kanonoki állományában, sőt a korabeli katalógusokban, gyarapodási jegyzékekben sincs nyoma a kötetnek.⁹⁷ Lehetséges, hogy a katalógus készítője saját példányát használta a katalógus összeállítása során, esetleg az nem itt készült. Az is elgondolkodtató, hogy bár a katalógus felépítése egy angol nyelvű munkán alapult, mégis a katalógus maga, illetve a benne szereplő rövidítések, meghatározások francia nyelvűek, ami utalhat Henry Cohen munkájának⁹⁸ ismeretére, mely ugyancsak nem volt meg a pécsi püspöki könyvtár állományában. Tovább színesíti a képet, hogy az első oldalon gót betűs kézírással ez áll: *„Einige Stücke nicht eingetragen, einige (schlecht erhalten) aus der Sammlung entfernt, noch im Katalog angeführt“*,⁹⁹ azaz a katalógus nem teljes, illetve olyan pénzek is szerepelnek benne, melyek rossz állapotuk miatt eltávolítottak a katalógusban rögzített gyűjteményből. Ez azon túlmenően, hogy a katalógus nem tükrözi teljes mértékben az adott gyűjteményi állapotot, azért is fontos információ, mert megőrzött egy fontos gyűjteménykezelési módszert, miszerint a rossz állapotú érmekeket „selejtezték”, azaz tudatos, racionalizált gyűjteménykezelés/-képzés folyhatott a katalógusba felvett gyűjteményben. A kérdés, hogy vajon mire vonatkozhat ez a katalógus, melyben 591 darab érme szerepel (4

⁹³ MNL BaML PKGYJKV 52/(808)/1874.

⁹⁴ PEK TGYO It 67079 = Ms 457.

⁹⁵ HEAD 1887.

⁹⁶ RAYMAN 2009. 33.

⁹⁷ Hálásan köszönöm Schmelczner-Pohánka Évának ezt az információt.

⁹⁸ COHEN.

⁹⁹ PEK TGYO It 67079 = Ms 457.

darab arany,¹⁰⁰ 235 darab ezüst, 306 darab réz, illetve bronz pénz, s 45 darab Pot¹⁰¹ rövidítésű – minden bizonnyal potin¹⁰² – pénz, valamint egy kérdéses alapanyagú). Véleményem szerint ez nem a teljes dualizmuskori állomány – ugyanis a későbbi források is 3000–4000 darabos éremtárról szóltak a korszakban –, inkább egy elkülönített állományrész katalógusa lehetett. De vajon milyen állományrészé? Alapanyag alapján nem tudunk specifikálni, e tekintetben vegyes gyűjteményről van szó. A datálás alapján alkothatna külön gyűjteményrészt, hisz a katalógusban egyöntetűen antik pénzek találhatók. Azonban feltehetően nem a 19. század végi püspöki gyűjtemény teljes antik éremanyagát tartalmazza, hisz például a reformkori gyarapodásként a gyűjteménybe jutott, mindazonáltal a gyűjteményben típusát tekintve ma is megtalálható négy, II. Constantius-féle aranypé debatesz nem szerepel benne. Feltételezésem szerint ez a forrás esetlegesen egy nagyobb, egyben felvásárolt éremgyűjteményhez tartozó katalógus lehet, mely talán az érmekekkel együtt került a püspöki könyvtárba.

A dualizmus korszakának egyetlen, a források alapján feltételezhető nagyobb éremadományának részleteire egyelőre nem derült fény: annyit sejtethetünk, hogy az 1890-es évek elején jelentős gyarapodás lehetett a püspöki bibliotéka éremtárában, s ez ismételtelen az egyházmegye egy nagyműveltségű püspökéhez köthető. Ágh Timót 1894-ben megjelent művében ekképp tudósított erről, illetve az éremtár századvégi állapotáról: *„Legújabbban pedig 1891. évben Dulánszky Nándor dr. püspök több ezer frank értékű, szaktudósok által is ritka becsünek elismert gyűjteménnyel ajándékozta meg ez éremtárt. Jelenleg e gyűjtemény a 4 ezret jóval meghaladja és tekintve a régi római és görög pénznemnek nagy számát és ritka példányait, nemkülönben azok korrend szerint, külön e célra készült szekrényekben való elhelyezését, hazánk hasonló éremtárai között bizonyára tekintélyes helyet vívhat ki magának.”*¹⁰³ Ágh Timót kiemelte, hogy éremszekrényekben, kronológiai sorrendben tárolták az éremgyűjteményt, azaz az érmekek megőrzésében, tárolásában a 19. század végén is a klimói hagyományokat vitték tovább. Dulánszky Nándor adománya egyelőre nem körvonalazható, a forrásokból annyit tudhatunk, hogy az nagy értékű volt.¹⁰⁴ Érdekes kiemelni, hogy Ágh Timót frankban fejezte ki az érmekek értékét, mely térségünkben mindenképpen szokatlan, elgondolkodtató. Ennek kapcsán elsődlegesen két okot feltételezhetünk.

¹⁰⁰ Belőlük hármat (Lysimachos és III. Alexandros/Nagy Sándor statérját és a nem beazonosítható, talán antik barbár aranypénzt) kihúzták a katalógusból, így egy idő után feltehetően nem voltak részei a katalógusban rögzített gyűjteménynek. Ezzel szemben nem húzták ki a Kosón statért (PEK TGYO It 67079 = Ms 457, 43. oldal), amely akár része is lehetett a pécsi püspöki könyvtár gyűjteményének, bár ma egyik aranypénznek sem található megfeleltethető pénztípus a gyűjteményben.

¹⁰¹ A 45 darab potin pénz egy viszonylag kisebb, jól körülhatárolható, specifikus gyűjteményrészt alkot, melyet behatóbban vizsgáltam, terjedelmi okokból kifolyólag ennek azonban csak konklúziója szerepel itt: a potinok jelentős része a leírások alapján beazonosítható, ezáltal kijelenthető, hogy a mai pécsi egyházmegyei gyűjteményben egy darab pénz sincs (PALLOS 2012), mely típusát tekintve megfeleltethető lenne a katalógusban (PEK TGYO It 67079 = Ms 457) szereplő potinoknak.

¹⁰² A potin az ezüst tartalmú ötvözetek, a billonok régies, francia elnevezése.

¹⁰³ ÁGH 1894. 154.

¹⁰⁴ Ágh Timót szerint: több ezer frank (ÁGH 1894. 154), a *Pécsi Napló* szerint 4000-5000 forint értékű volt a gyűjtemény (*Pécsi Napló*, 1896. március 6. 4.).

Egyrészt vagy egy francia tulajdonból, frank értéken megvásárolt éremgyűjteményről lehet szó, s ebben az esetben feltételezhető lenne, hogy a fent tárgyalt katalógus ehhez a gyűjteményi részhez tartozhatott, azaz a Dulánszky-féle 1891-es felajánlás katalógusa lehet, mely akár Franciaországban is készülhetett a gyűjteményhez. Így indokolt lenne, hogy a katalógus tényleg nem Pécsen készült, s az is miért egy olyan munka alapján, ami nem volt sosem része a hajdani klimói bibliotéka állományának, illetve az is, miért francia nyelvű maga a katalógus. Levéltári forrásokkal igazolható, hogy Dulánszky Nándor kiterjedt francia kapcsolatokkal rendelkezett,¹⁰⁵ melyből azonban egyelőre nem sikerült megragadni a feltételezett éremgyűjtemény felvásárlását. A kibővült éremtár darabszáma reálisnak tartható, hisz ha 1872-ben Hampel József adatai alapján hozzávetőlegesen 3280 darab érmet feltételeztünk, akkor húsz év leforgása alatt – melyről sajnos nem maradt fenn adományozói jegyzék – könnyedén kerülhetett annyi érem az éremtárba, hogy amennyiben a szóban forgó katalógusban szereplő 591 érem tényleg Dulánszky Nándor adománya volt 1891-ben, akkor 1894-re bőven meghaladta az éremtár a 4000 darabot. A másik, igen valószínű lehetőség az, hogy a katalógus készítője a francia numizmatikai szakirodalom alapján azonosította be a püspöki gyűjtemény egyelőre ismeretlen okból elkülönítetten kezelt pénzeit, s így keletkezett a frankban kifejezett érték. A legáltalánosabban elterjedt korabeli forrás a római érmek meghatározásához Henry Cohen hét kötetes munkája volt,¹⁰⁶ melyben szerepel is az egyes pénzek frankban kifejezett értéke, azonban ez a munka a fennmaradt könyvtári katalógusok¹⁰⁷ alapján úgy tűnik, ugyancsak nem volt megtalálható a könyvtárban. Mindenesetre a 19. század végi katalógusban szereplő 591 darab pénz értéke bizonyosan több ezer frank lehetett (ahogy Ágh Timót is utalt rá), még ha a katalógus értékesebb érmeinek egy része¹⁰⁸ talán nem is került a püspöki könyvtár gyűjteményébe. Konkrétan az is tudható, hogy mennyit értek a katalógusban feltüntetett pénzek, mert a leírás mögött az egyes pénzeknél ceruzával feljegyezték a frankban

¹⁰⁵ Dulánszky Nándor francia nyelvű levelezése (PEL PPL jegyzék 103, 144,157/1878; 85, 134/1879; 23, 80, 165/1880; 12, 17/1881; 24, 83, 99/1882; 20/1883; 63/1886; 18,65/1887; 14, 40, 76/1888; 4/1891), között találunk sok levelet Louis de Gonzague (1820-1892) premontrai rendi apáttól, s kiemelendők a könyvkiadó Alphonse Greuse levelei is Brüsszelből (134/1879; 14/1888).

¹⁰⁶ COHEN.

¹⁰⁷ A vizsgált katalógusok: cédulakatalógus az 1880-as évekből, PEK TGYO It Ms 1091/1-2; PEK TGYO Klimó Könyvtár It Ms 1217-1218; PEK TGYO It Ms 678. Hálás köszönettel tartozom Schmelczner-Pohánka Évának a katalógusokra vonatkozó információkért.

¹⁰⁸ A kék ceruzás áthúzás miatt feltételezhető, hogy az aranypénzek közül három (Nagy Sándor és Lysimachos statérja, valamint egy barbár arany pénz) valamikor kikerült a katalógusban rögzített gyűjteményből, talán épp a gyűjtemény megvétele alkalmával. Egy 1898-as francia árverési katalógus (Rollin et Feuardent 1898. május-i árverése) szerint a Nagy Sándor statér 82-105 frank, míg a Lysimachos statér 60-115 frank értékűnek meghirdetett aranyak voltak. Hálás köszönettel tartozom Torbágyi Melindának, a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára vezetőjének ezért a nehezen hozzáférhető adatért. Viszont a nem áthúzott Kosón statér akár része is lehetett a gyűjteménynek, ennek értéke Henry Cohen szerint 1000 frank volt (COHEN I Brutus 3; 5). A katalógusban e pénznél becsült ár nincs feljegyezve, csak vételár. PEK TGYO It 67079 = Ms 457. 43: Cossea.

kifejezett értéket is.¹⁰⁹ Bár néhány érték helyenként hiányzik, de hozzávetőlegesen a katalógusban feltüntetett pénzek becsült értéke legalább 6200 frank lehetett.¹¹⁰ A vételárat egyelőre nem sikerült közelebbről meghatározni, mert úgy tűnik többféle pénznemben vagy címletben számol a jegyzék összeállítója.¹¹¹ Ha viszont itt készült a katalógus, akkor méltán merül fel, ki lehetett az a személy, aki egy francia nyelvű katalógust képes összeállítani efféle alapossággal és numizmatikai hozzáértéssel, ráadásul úgy, hogy Henry Cohen munkája nem volt meg a könyvtárban. Schmelczér-Pohánka Évával mindketten arra a megállapításra jutottunk, hogy a 19. század végi könyvtárban nem tudni olyan személyről, aki efféle numizmatikai jártassággal rendelkezett volna, és a kézírás sem hasonlít egyetlen, a könyvtárral kapcsolatban álló, pécsi, tudományban jártas személy kézírására sem, így feltételezhetnénk, hogy esetlegesen külső szakember munkája lehet a katalógus. Ha ragaszkodunk ahhoz, hogy a katalógus bár nem pécsi szakember által, de Pécssett készült, akkor ebben az esetben elsődleges a korszak két neves numizmatikusának neve merülhet fel, akik a 19. század végén (1887 után) Pécssett jártak. Az egyik Karlo Franjo Nuber, az eszéki múzeum felügyelője, s több alkalommal is nagylelkű numizmatikai adományozója, aki 1891–1892-ben járt Pécssett – megjegyzendő, hogy Dulánszky püspök éremadományozásának éve a források szerint épp 1891 volt –, s rendezte a cisztercita gimnázium éremtárának egy részét,¹¹² így akár a püspöki könyvtárhoz tartozó, valami okból elkülönített éremgyűjteményt is katalogizálhatta. Nuber francia tudása réaliskolai végzettsége alapján feltételezhető,¹¹³ az írásképek összevetése által azonban nem valószínű, hogy a püspöki könyvtárban található katalógust ő készítette volna.¹¹⁴ A századforduló környékén pedig arra vonatko-

¹⁰⁹ A katalógus első oldalának alján jelmagyarázat található, ezek szerint a 3. adat a leírásban a „*Prix (value d' estimation selon Mionnet (frances) et les degrés de rareté (R-R) d'après le mieux – azaz az érme frankban becsült értéke és ritkasági foka (nagy valószínűség szerint Cohen munkája alapján), míg a 4. adat a „*Prix d'achete*” a vásárlási ár. PEK TGYO It 67079 = Ms 457. 1.*

¹¹⁰ Sok esetben a frankban becsült érték -től-ig adattal szerepel. Ez alapján a katalógusban rögzített gyűjtemény minimális becsült érték 6613 frank lenne, amiből levonásra kerültek a kék, illetve grafit színű ceruzával történt kihúzások, így kaptuk a 6200 frank körüli értéket. A maximális becsült érték 13.325 frank lenne, melyből, ha kivonjuk a kék, illetve szürke ceruzával kihúzott érme értékét, akkor is 12.265 frank marad a végösszeg. A fekete színű tintával kihúzott érme eleve nem szerepelnek az elemzésben, mert feltételezhető, hogy már a katalógus készítői töröltették a jegyzékből. A kékkel kihúzott érme többnyire nagyobb értékű, sokszor aranyérmek (pl. III. Alexandros/Nagy Sándor, illetve Lysimachos statérja), melyek a vevő részéről talán magas árak, vagy az eladó részéről a különlegességükből fakadó kötődés miatt esetlegesen nem maradtak a püspöki könyvtárba jutott gyűjteményben, ha egyáltalán a katalógusban rögzített gyűjtemény tényleg a pécsi püspöki könyvtárba került.

¹¹¹ A rövidített értékek között találkozhatunk W, Wi, Or/Dr, Cl/Cb/Ob, C, Con, S, M, L (utóbbi talán a font rövidítése) rövidítésekkel is, amelyeket egyelőre nem sikerült feloldani.

¹¹² CFÉ 1891–1892. 56. 1893-ban Karlo Franjo Nuber az Rijekai Régészeti Múzeum görög és római pénzeinek kiállítását rendezte (CETINIĆ 2004. 107.), azaz van rá adatunk, hogy a korszakban több, nem eszéki gyűjtemény éremtárát is ő rendezte a tágabb térségben.

¹¹³ Rayman János szóbeli közlése nyomán.

¹¹⁴ GÖRICKE-LUKIĆ 1999. Sl. 20–21. Hálás köszönettel tartozom Marina Kovačnak és Branislav Miličićnek, az eszéki múzeum (Muzej Slavonije, Arheološki Muzej Osijek) munkatársainak a kutatásomhoz nyújtott messzemenő segítségért.

zóan van adatunk, hogy a kőtár rendezésével megbízott Gerecze Péter Réthy Lászlót, a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának segédőrét javasolta az éremtár rendezésére,¹¹⁵ így akár ő is készíthette volna a katalógust, amennyiben tényleg Pécssett járt. Utóbbi lehetőség valószínűségét meglehetősen csökkenti, hogy Réthy László nem foglalkozott antik érmeikkel,¹¹⁶ és arra nézve sincs adatunk, tényleg járt-e Pécssett,¹¹⁷ vagy csak javaslat szintjén maradt Gerecze Péter felvetése. Valamelyest elbizonytalaníthat bennünket abban a feltételezésben, hogy a szóban forgó katalógushoz éremanyag is tartozhatott a püspöki könyvtárban, az a tény, hogy a pécsi püspökségen ma fellelhető numizmatikai állományban az elemzésben kiemelt aranypénzeknek (vagy legalább a jegyzékben nem kihúzottként szereplő Kosón statérnak), s az igencsak jellegzetes, s viszonylag nagyszámú potin pénzeknek nincs nyoma. Több mint 100 év alatt persze el is tűnhettek, ám a reformkori gyarapodások jelentős részének (még az aranyaknak is) van megfeleltethető éremtípus a mai állományban.

Öt évvel később azonban jóval kritikusabb hírekről értesülhetünk a püspöki éremtár kapcsán, mint Ágh Timóttól. 1899. július 14. és augusztus 20. között Gerecze Péter rendezte a püspöki múzeum kőtárát, s munkájáról napló, illetve észrevételeiről, javaslatairól egy ún. „Memorandum” is fennmaradt a püspöki levéltárban.¹¹⁸ Az 1899. augusztus 21-én készült dokumentumban az alábbiakat írta az éremtárról: „Az éremtár és a többi itteni gyűjtemény sorsát is ez a végleges rendezés döntheti el. Az előbbi egykor 1841-ben készült katalógusával értékes volt, de állítólag sok kárt szenvedett és teljesen át volna vizsgálendő. Az új rendezés a hiányok megállapítása mellett, főképp nélkülözhetetlen volna az unicumoknak megőrzésére nézve is. Az avult szekrények zárai javításra szorulnak. Mind erre nézve Réthy László nemzeti muzeumi segédör véleménye és munkája volna igénybe vehető. Az éremtárban jelenleg elhagyatott, rendezetlen állapotban szerte heverő ásvány és technológiai gyűjtemény valamelyik tanintézetnek volna ajándékozható, mert nyilvános gyűjteményül e helyen ma már nem állhatnak meg. Épen így a szekrény praehistoriai maradvány és pár kancsó (egyik 1687-ből, jelenleg a párisi kiállításon) Szmik Antal mérnök úr közbejöttével az általa rendezendő Pécsvárosi Muzeumnak volnának átengedhetők, esetleg a tulajdon jog fentartásával letétbe helyezhetők.”¹¹⁹ Ez a kép nem épp egy rendezett, megfelelően biztonságba helyezett, katalógizált éremtár képét mutatta. Mindenesetre Gerecze Péter javaslata a zárható éremszekrényekre vonatkozóan arra utalhat, hogy Hetyey Sámuel püspöknek szándékában állhatott a püspöki gyűjtemény nyilvánossá tétele, ami igen jelentős lépcsőfokként értelmezhető a gyűjtemény muzealizációs folyamatában. E szándék

¹¹⁵ PEL PPL 3323/1899.

¹¹⁶ Torbágyi Melinda szíves közlése nyomán.

¹¹⁷ Legalábbis sem a püspökség egyházkormányzati protokollumaiban (1899- és az azt követő évek), sem pedig a Nemzeti Múzeum irataiban (bár a levelezés nagy része megsemmisült a VKM iratok II. világháborús vesztesége miatt), sem pedig a helyi sajtóban nincs nyoma annak, hogy Réthy László Pécssett járt volna (a *Pécsi Közlöny* is csak Gerecze Péter javaslataként említi Réthy László nevét a numizmatikai gyűjtemény rendezése kapcsán – *Pécsi Közlöny*, 1899. július 18. 2.).

¹¹⁸ PEL PPL 3323/1899.

¹¹⁹ PEL PPL 3323/1899.

majd tíz évvel megelőzte azt a kultuszminiszteri körrendeletet,¹²⁰ miszerint célszerű lenne az egyházi gyűjteményeket megnyitni a nagyközönség számára. Hetyey Sámuel lépése¹²¹ – a szakember által rendezett és katalogizált kőtár által a püspöki múzeum felállításának¹²² irányába – meghatározó fontossággal bírt. A „Püspöki Múzeumot” Gerecze Péter az *Archaeológiai Értesítő* hasábjain is bemutatta: az értékes éremtár esetében kiemelte a „revideálásra szoruló 1841-es katalógust”, s Dulánszky Nándor püspök éremadományát, melyet azonban ő sem részletezett.¹²³ Megjegyzendő még, hogy Gerecze Péter minden bizonnyal nem foglalkozott az éremtári anyaggal, mert az általa készített *Memorandum*,¹²⁴ illetve a helyi sajtó értesülései szerint is egy budapesti szakembert, Réthy Lászlót, a Nemzeti Múzeum éremtárának segédőrért ajánlotta az éremtár rendezésére.¹²⁵ Továbbá érdekes, hogy Gerecze Péter a püspöki múzeum bemutatásánál nem említette a fent tárgyalt, francia nyelvű éremtári katalógust, hanem csak a jóval korábbi, 1841-es katalógust. Egyrészt lehetséges, hogy 1899-ben nem készült még el ez a katalógus – ezért nem látta azt Gerecze Péter, s csak később állították össze. Másrészt, ha már létezett a katalógus, az is lehet, hogy Gerecze Péter azért nem tért ki a részletezésére, mert ez a katalógus nem a teljes gyűjteményt foglalta magába, hanem talán csak azt a részt, melyet Dulánszky Nándor adományozott. Az sem zárható ki azonban, hogy a benne szereplő pénzek nem képezték részét a püspöki könyvtár éremtárának. Vagy bár már létezett a katalógus az 1890-es évek végén, de Gerecze Péter – ma már ismeretlen okból – mégsem látta azt.

Ugyancsak 1899-ből származik az adatunk, miszerint a helyi sajtó a püspöki múzeum kapcsán „egy hézagos pénzgyűjteményről” írt.¹²⁶ Ez a sajtóhír azonban feltétlenül forráskritikával kezelendő, ugyanis az írás a *Pécsi Naplónak* arra a cikkére reflektált, melyben a városi múzeumnál lényegesen gyorsabban szerveződő püspöki múzeum kapcsán felvetődött az a lehetőség, hogy nem is lenne szükség városi múzeumra, hanem annak jövőbeni anyaga elhelyezhető lenne a hamarosan megnyíló püspöki múzeumban is.¹²⁷ Az erre válaszként megjelent írásban érződik, hogy a szerző a leendő városi múzeum védelmében, illetve szükségyszerűségének alátámasztása érdekében törekedett felértékelni a városi múzeum anyagát, s ennek elősegítése érdekében valamelyest csökkenteni próbálta a püspöki múzeum jelentőségét.

A következő adatunk már egy lényegesen kevesebb darabszámú gyűjteményről szól: Szilvek Lajos könyvtárőr 1901-ben a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének felhívásának eleget téve a felügyelőség által kiadott *Magyar Minerva* című folyóirat számára összeállította a pécsi püspöki könyvtár statisztikai

¹²⁰ 110426/1906 sz. kultuszminiszteri körrendelet: PEL PPL 3059/1907.

¹²¹ KOMÓCSY 1903. 46.; KOVÁCS 2007. 42.

¹²² *Pécsi Napló*, 1899. november 3. 2–3.

¹²³ GERECZE 1899. 379.

¹²⁴ PEL PPL 3323/1899.

¹²⁵ *Pécsi Közlöny*, 1899. július 18. 2.

¹²⁶ *Pécsi Napló*, 1899. július 18. 3.

¹²⁷ *Pécsi Napló*, 1899. július 16. 4.

adatait. Eszerint a püspöki éremtár állománya 1900. december 31-én 1500 érem volt, az 1900-as évben pedig húsz darabos gyarapodást jegyzett fel.¹²⁸ Az éremtárhoz kapcsolódóan szerzeményi naplót is említ,¹²⁹ mely azonban ma nem ismert. Az éremtár felállítását 1836-ra teszi,¹³⁰ amit más forrás nem támaszt alá, sőt az 1829-es *Canonica Visitatio*, illetve az 1834-től vezetett adományozói jegyzék megcáfol. A statisztikai jegyzék szerint a könyvtárpületben lévő éremtár ugyanúgy látogatható volt a közönség számára, mint a könyvtár.¹³¹ Hogy vajon hat év alatt tényleg 2500 darab éremmel csökkent-e az állomány, vagy Szilvek Lajos tévedett az adatok tekintetében, nem dönthető el egyértelműen, mindenesetre az ezt követő években ismét 3–4000 darabos éremtárról szólnak a források. Így Rayman Jánossal egyetértünk abban, hogy Szilvek Lajos összeállítása feltehetően megbízhatatlan.

Az 1903. évi egyházmegyei schematizmus 3000 darab érmet említ a püspöki könyvtárban, s érdemes kiemelni, hogy az éremtárat a könyvtárhoz csatlakozóan tárgyalja, nem pedig a püspöki múzeumnál, mely fogalom ekkor jelenik meg először az egyházi schematizmusokban.¹³² Úgy tűnik, a püspöki múzeum meghatározás ekkor kizárólag a kőtárra vonatkozott. Az 1903–1904-ben megjelent *Magyar Minerva* nem számszerűsíti a püspöki éremtár nagyságát.¹³³

1905-ben Marosi Arnold feltehetően Ágh Timóttól veszi az információit a Dulánszky Nándor püspök 1891-es adományával több, mint 4000 darabot számláló gyűjteményről, azonban egy újabb, lényeges információt is közöl: a meghatározott, rendezett és lajstromozott gyűjtemény darabjai „*üvegszekrényekben vannak kiállítva.*”¹³⁴ Míg a ma is meglévő, s a korábbi forrásokban emlegetett két éremszekrény fiókos fa szekrények voltak,¹³⁵ így inkább a szakszerű tárolás funkcióját töltötték be, ezzel szemben az érme üvegszekrényekben¹³⁶ történő kiállítása egyértelműen a bemutatás, láttatás célját szolgálta, mely fontos momentumnak tekinthető a gyűjtemény muzealizációs folyamatában.

¹²⁸ PEL PPL 584/1901, PEL PPL 750/1901; KOVÁCS 2007. 42.

¹²⁹ PEL PPL 584/1901.

¹³⁰ PEL PPL 584/1901.

¹³¹ PEL PPL 584/1901.

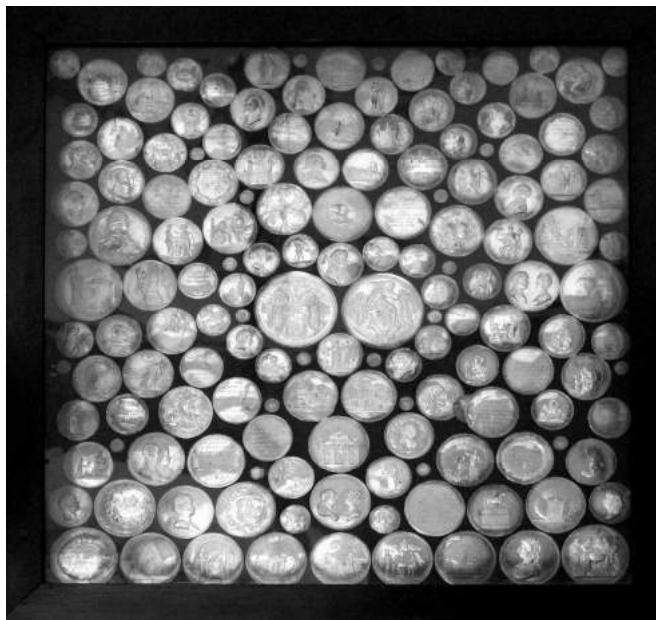
¹³² SCHEMATIZMUS 1903. 154.; SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 225.

¹³³ MAGYAR MINERVA 1903–1904.

¹³⁴ MAROSI 1905. 12.

¹³⁵ Mind a Pécsi Püspöki Kincstár kiállításában, mind a Püspöki Palota látogatható termeiben látható egy-egy ilyen éremszekrény.

¹³⁶ Talán ezen „üvegszekrények” egyike lehet, a Püspöki Palotában ma Szepesy Ignác szobájaként, empire stílusban berendezett helyiség falán látható üvegezett kép, melyben ezüstérmek találhatók. Köszönöm az információt Dezső Krisztinának.

5. kép – Üveges éremtároló a Püspöki Palota empír stílusban berendezett, Szepesy Ignác szobájaként bemutatott helyiségében (Fotó: Gergely Zsuzsanna)

Bár már állítólag 1898-ban, Gerecze Péter is javasolta Hetey Sámuel püspöknek – akkor még csak a kőtárra vonatkozóan¹³⁷ –, de csak jóval később, gróf Zichy Gyula püspöksége idején merült fel érdemben annak a lehetősége, hogy a püspöki múzeum érem- és kőtárának anyagát egyesítsék a városi múzeum gyűjteményével. Az ügy előzménye a gróf Apponyi Alberttől, 1907. augusztus 29-én érkezett 110426/1906 sz. kultuszminiszteri körrendelet¹³⁸ lehetett, mely „Valamennyi róm. kath. és gör. szert. kath. egyházi főhatóságnak” címzetten az egyházak birtokában lévő ingatlan és ingó (!) műemlékek¹³⁹ védelméről rendelkezik. Ezen műtárgyak kapcsán megjegyzi a rendelet, hogy kívánatos lenne a külföldi példa követése egyházmezei múzeumok felállítására, de „amennyiben ez kivoihetőnek nem mutatkozik, az egyházi műtárgyak letét gyanánt kellő biztosítékot nyújtó vidéki profán muzeumokban is elhelyezhetők lennének.”¹⁴⁰ A rendelet célkitűzése, hogy az egyházi kincstárak megnyíljanak a „művelt közönség” számára. 1907. szeptember 23-án Szőnyi Ottó megemlítette egyik, Zichy Gyulához intézett levelében ezt a rendeletet, miszerint szükséges lenne megbeszélni a foganatosítást, s ehhez készségesen áll püspöke rendelkezésé-

¹³⁷ Pécsi Közlöny, 1898. február 24. 2.

¹³⁸ PEL PPL 3059/1907.

¹³⁹ Nagy jelentőséggel bírt ez a cselekedet, mert országos szinten csak 1929-ben születik törvény (1929. évi XI. tc. III. fejezet) az ingó műemlékek védelméről.

¹⁴⁰ PEL PPL 3059/1907.

re.¹⁴¹ Zichy Gyula miután saját tapasztalata és Szőnyi Ottó tájékoztatása nyomán belátta,¹⁴² hogy helyhiány miatt a püspöki múzeum gyűjteményei nem érvényesülhetnek kellőképp, s új helyiséget sem tud biztosítani a gyűjtemény számára, továbbá utalt egyfajta „többszörösen megnyilatkozott óhajra, hogy a püspöki múzeum tárgyai a pécsvárosi muzeumban helyeztessenek el,”¹⁴³ így ezek után 1907. december 24-én Szőnyi Ottót, a püspöki könyvtár és múzeum őrét¹⁴⁴ bízta meg a letétbe adás feltételeinek kidolgozásával.¹⁴⁵ E tervezet első pontjaként szerepelt, hogy leltár felvétele mellett lehet áttelepíteni a gyűjteményt, mely a mindenkori pécsi püspök tulajdonában marad.¹⁴⁶ Szőnyi javaslata szerint a kőgyűjtemény állványait igen, de az éremtári szekrényeket nem adták volna letétbe, mert azok addigra már nem feleltek meg a muzeális igényeknek (6. pont).¹⁴⁷ Fontos feltétel volt a miniszteri körrendeletnek megfelelően, hogy a püspök a közönség számára hozzáférhetővé akarta tenni a püspöki gyűjteményeket, így Szőnyi Ottó tanácsának megfelelően csak akkor szándékozott gyűjteményeit letétbe adni a városnak, ha az kiállítja azokat.¹⁴⁸ A Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület kitűnően időzített, amikor 1908. február 6-án azzal a kéréssel kereste meg Zichy Gyula püspököt, hogy lépjen be az egyesület örökös tagjainak sorába, melynek célkitűzése „a Pécs szab. kir. város törvényhatósága által létesített s Baranyavármegye közönsége által támogatott múzeum erkölcsi és anyagi érdekeinek előmozdítása”, továbbá „a tárgyak célszerű elrendezésére és kiállítására alkalmatlan bérépület” helyett új múzeumi épület létesítésének kieszközölése.¹⁴⁹ Zichy Gyula azonnal belépett a Múzeumegylet örökös tagjainak sorába,¹⁵⁰ melyet az egylet márciusi közgyűlésén jelentettek be.¹⁵¹ Június 28-án érkezett meg a város tiszti főügyészének, Nick Alajosnak a felterjesztése a püspöki múzeumot érintő letéti szerződéssel,¹⁵² mely nagy vonalaiban megfelelt a Szőnyi Ottó által 1907-ben készített tervezetnek. Ez is leltár szerint valósította volna meg a gyűjtemény átadását (3. pont),¹⁵³ mely alapvető fontosságú forrás lehetett volna a püspöki gyűjtemé-

¹⁴¹ PEL PPL 3236/1907.

¹⁴² PEL PPL 4697/1907.

¹⁴³ PEL PPL 4667/1907. Itt feltehetően a témával kapcsolatos sajtóvisszhangokra gondolhatunk: az erre vonatkozó egyik legkorábbi felvetés még 1904 nyaráról való, amikor a megnyílása előtt álló Pécsi Városi Múzeum kapcsán felmerül a majdan kinevezendő pécsi püspökkel való egyeztetés igénye – ennek részleteiről még nem közöl konkrétumot a forrás (*Pécsi Napló*, 1904. június 29. 4.). Azonban 1905 nyarán, két évvel (!) a kultuszminiszteri körrendelet előtt, már egyértelműen a püspöki múzeumi anyag letétként a városi múzeum anyagában való integrálása merül fel a pécsi kultúrpalota ügyénél (*Pécsi Napló*, 1905. július 16. 3.).

¹⁴⁴ POHÁNKA 2011. 19, 26. lábjegyzet.

¹⁴⁵ PEL PPL 4667/1907.

¹⁴⁶ PEL PPL 4667/1907.

¹⁴⁷ Gerecze Péter feltehetően erre utalt 1899-ben az „avult szekrények zárai” jellemzéssel. PPL 3323/1899.

¹⁴⁸ PEL PPL 4667/1907.

¹⁴⁹ PEL PPL 565/1908.

¹⁵⁰ Az egylet 1908. február 15-én kelt köszönőlevele szerint Zichy Gyula püspök február 7-én elfogadta a felkérést, s belépett a tagok közé: PPL 565/1908.

¹⁵¹ PEL PPL 1149/1908, PBMÉ 1908. 88.

¹⁵² PEL PPL 2516/1908.

¹⁵³ PEL PPL 2516/1908.

nyek állományáról, de miután a kultúrpalota végül nem valósult meg, a gyűjtemények összevonása nem történt meg, így feltehetően ez a leltár sem készült el.¹⁵⁴ Zichy Gyula természetesen Szőnyi Ottónak adta ki véleményezésre a városi tiszti főügyész tervezetét, melyet június 30-án kelt levelében Szőnyi Ottó két pontban kifogásolt: egyrészt azt, hogy a gyűjteményt már a kultúrpalota felépülése előtt átvitették volna a Városi Múzeumba. Ennek kapcsán Szőnyi Ottó érzékletesen ábrázolta mindkét gyűjtemény állapotát: „... személyes tapasztalatomból állithatom, hogy a városi muzeumban nincs hely, minden zsufolva van. Hogyan képzelhető el, hogy egy jelenleg szűkös felállításában is négy termet és egy udvart betöltő nagy gyűjtemény felállítassék a városi muzeumban, mikoron az ő kevés kövük is a lépcsőházban és egy, minden muzeumi igényt ignoráló szűk és sötét oduban szorong, a tanulmánytól teljesen elvont, raktárszerű halmozásban?”¹⁵⁵ Másrészt Szőnyi Ottó kihangsúlyozta az éremtárak külön kezelésének szükségességét. Ennek kapcsán megemlítette, hogy a püspöki éremtár körülbelül 4000 éremmel rendelkezett,¹⁵⁶ azaz amennyiben hitelt adunk Ágh Timót 1894-ben megjelent adatának a 4000 darabos püspöki éremtárról, akkor az elmúlt 15 évben látványosan nem gyarapodott, de – Szilvek Lajos korábbi állításával ellentétben – nem is csökkent a gyűjtemény. Végül Szőnyi javasolta, hogy ha a város nem tud eleget tenni a gyűjtemények elkülönített kezelésének, akkor a püspöki gyűjtemények maradjanak inkább a püspöki könyvtár épületében, s ez feltehetően így is történt.

Az éremtár 1918-ban még bizonyosan a püspöki könyvtárban volt, ugyanis fennmaradt egy hevenyészett leltári jegyzék a püspöki könyvtár biztonságba helyezendő értékeiről, melynek felvételét a „háborús és bizonytalan idők minden eshetőségével” számolva Lovászy Márton,¹⁵⁷ a Károlyi-kormány vallás és közoktatásügyi minisztere rendelt el 1918. november 30-án.¹⁵⁸ Eszerint az alábbiakból állhatott a menekített éremtár:

„9 doboz, egyenkint 30 rekeszes görög és római ezüst érmekkel, 270 darab.

I zárt doboz 20 darab római és bizánci arany érmekkel.

I zárt doboz 20 darab ezüst és bronz érmekkel és plakettekkel.

2 darab szürke, zárt doboz ezüst és bronz érmekkel. 22 darab.

Janus Pannonius arcképes plakettje, rossz ezüst.

3 skatulya ezüst és bronz érmekkel. 40 darab.

16 doboz egy-egy plakettel.

Török gyűrű rossz ezüstsőből, vésett drágakővel.

Három utóbbi tétel és még körülbelül 30 darab érem egy eredeti helyéből kivett asztalfiókban van elhelyezve, mely annak idején a püsp. könyvtár 3. sz. termében álló asztalba lesz visszateendő, mely feketére van festve. A fiókon porcellán fogantyú van.

¹⁵⁴ Eddig legalábbis efféle jegyzék nem került elő.

¹⁵⁵ PEL PPL 2516/1908.

¹⁵⁶ PEL PPL 2516/1908.

¹⁵⁷ Hálásan köszönöm az adatot a miniszter személyére vonatkozóan kedves könyvtáros barátomnak, Bánfai Józsefnek, aki a tanulmány szöveggondozásában is hatalmas segítséget nyújtott.

¹⁵⁸ 14798/1918 sz. eln. szigorúan bizalmas irat. Másolatban lásd: PEK TGYO PPKI 9/1918.

A rejtkehelyen a tárgyak mellett 2 kódex-jegyzék és egy jegyzék az aranyérmekről van elhelyezve. Az ezüst érmek /görögök és rómaiak/ a püspöki könyvtárban őrzött, bekötött katalógusból ellenőrizhetők, mert az ezüst érmeiket mind kivettem a gyűjteményből és biztonságba helyeztem. A plakettoknál nem voltam tekintettel az anyagra, hanem valamennyit elraktároztam.”¹⁵⁹

Ha ezt összeszámoljuk, a tíz évvel korábbi forrásokhoz képest az éremtár alig tizedéről esett szó, mintegy 419 darab pénzt és plakettet említett a leltári jegyzék. Egyelőre nem dönthető el, hogy 1918-ra tényleg tizedére csökkent volna az állomány, vagy pedig Szőnyi Ottó a miniszteri rendelet értelmében a biztonságba helyezésnél csak az arany-és ezüstérmekre koncentrált volna. Utóbbi esetben a bronzérmek azért kerülhettek mégis a menekítési jegyzékbe, mert egyes esetekben esetleg együtt tároltattak a nemesfém pénzekkel. Mindazonáltal a Zichy Gyulához intézett válaszában Szőnyi Ottó is mindössze az arany- és ezüstpénzekről ír, melyek biztonságba helyezését illetően december 23-án az alábbi javaslatot tette: „*Dobozba helyezve, vagy papírborítékba rakva egy zárt szekrénybe könyvek közé tehetők.*”¹⁶⁰ Mindenesetre az 1841-es lajstromban, ahol külön szerepeltek a nemesfém érmek, az aranyak között középkori aranypénz,¹⁶¹ illetve egy velencei dukát¹⁶² is szerepelt – melyeknek ma nincs megfeleltethető példánya a pécsi egyházmegye numizmatikai gyűjteményében,¹⁶³ viszont az 1835–1865 közötti adományozói jegyzékben fellelhető középkori magyar,¹⁶⁴ illetve későbbi külföldi aranypénzeknek,¹⁶⁵ továbbá az arany emlékérmeknek¹⁶⁶ vannak megfeleltethető típusai ma is az egyházmegyei

¹⁵⁹ PEK TGYO PPKI 9/1918.

¹⁶⁰ PEK TGYO PPKI 9/1918.

¹⁶¹ Károly Róbert aranyforintja. PEK TGYO It Ms 683: Nummi Aurei Nr. 9. – Literati Nemes Sámueltól 1838 októbere után kaphatta a könyvtár (PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64). Károly Róberttől származó aranyforint ma nincs a pécsi egyházmegye numizmatikai gyűjteményében (PALLOS 2012; PALLOS 2015. 113).

¹⁶² PEK TGYO It Ms 683: Nummi Aurei Nr. 11. – Szokoly Lukács 1839-es adománya lehet (PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64).

¹⁶³ PALLOS 2012.

¹⁶⁴ Scitovszky János adománya: 1844: Zsigmond aranyforintja (HUSZÁR [1979.] Nr. 573, UNGER I 446.) PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64. Zsigmondtól két aranyforintot is őriz ma a pécsi egyházmegye numizmatikai gyűjteménye (PALLOS 2015. 113.).

¹⁶⁵ Scitovszky János az alábbi aranypénzeket adományozta a könyvtárnak: 1841-ben III. Ferdinánd 1646-os, Zwollében vert dukátját (DELM. 1133), melynek megfelelő típus szintén ma is része a gyűjteménynek (PALLOS 2012. Érm0961); 1843-ban: egy a katalógusban hibásan Nagy Lajosnak tulajdonított *Fortitudo et Spes Nostra* felirattal ellátott aranypénzt, mely a magyar dukát mintájára, a 16. század végén, Nyugat-Frízföldön vert dukát lehet (DELM. 833). A pécsi egyházmegyei gyűjteményben ma is megtalálható egy alabárdos alakkal díszített aranypénz (PALLOS 2012. Érm0966). 1851-ben Vörös Mihály adományozott V. Ferdinánd dukátját 1848-ból (UNGER III: 1427.a., HUSZÁR [1979.] Nr. 2091.), s ma is található típusából egy példány a gyűjteményben (PALLOS 2012. Érm0963; PALLOS 2015. 113). 1859-ben ugyancsak Vörös Mihály adományozott két aranypénzt a könyvtárnak: Apafi Mihály tízszeres aranyforintját 1673-ból (HUSZÁR 1995 Nr. 643.), melynek típusa ma is megtalálható a gyűjteményben (PALLOS 2015. 106, 80. kép; 116, 89. kép; 113.), továbbá Aloysius Mocenigo velencei dózse dukátját (PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64). Egy ennek majdnem megfelelő pénz, a szóban forgó velencei dózse dukát mintára vert ezüst pénze található ma a gyűjteményben (PALLOS 2012. Érm0582).

¹⁶⁶ Scitovszky János püspök adományozta 1840-ben Karolina Augusta királynő koronázási emlékérméit, melyeknek megfelelő típusok ma is részei a gyűjteménynek (PALLOS 2012. Érm0955-0956), majd 1844-

gyűjteményben,¹⁶⁷ az 1918-as jegyzékben azonban nem esik szó róluk. Továbbá módfelett gyanús az 1918-as jegyzék húsz darab római és bizánci aranyra vonatkozó adata, hisz az 1841-es katalógusból öt római aranyat ismerünk,¹⁶⁸ az adományozói jegyzék ezen felül egy Scitovszky János püspök által adományozott római aranypénzt említi még.¹⁶⁹ A 19. század végi francia nyelvű katalógusban is mindössze négy arany van,¹⁷⁰ melyek közül lehet, hogy a három áthúzott példány eleve nem került a gyűjteménybe, ráadásul az utóbbi négy aranyak ma nincs megfeleltethető példánya a pécsi püspökség numizmatikai gyűjteményében. Tehát a dualizmuskori állományban legjobb esetben is tíz darab antik arany pénzt feltételezhetünk a katalógusok és jegyzékek alapján, azonban bizánci aranyokról nem szól egy forrásadat sem, s a mai pécsi egyházmegyei gyűjteményben sincs egyetlen bizánci aranypénz sem.¹⁷¹

Az éremtár számszerűsített állománya

Az éremtári gyarapodásokról a fennmaradt katalógusok és egyéb források alapján nem tudunk egyértelmű kimutatást készíteni, mert a Klimó György püspök idején készült katalógusoktól eltekintve, a későbbi katalógusok feltehetően nem a teljes gyűjteményt tükrözték, hanem egy-egy gyűjteményrészről (pl. az antik érmeokről, esetleg Dulánszky Nándor éremgyűjteményéről) készültek. Mégis, ha megpróbáljuk számszerűsíteni a forrásokban megragadható püspöki éremtár második gyűjteményét, akkor a különböző korszakokból hozzávetőlegesen az alábbi adatokkal¹⁷² rendelkezünk: az 1829-es egyházlátogatás alkalmával felvett lajstromban, illetve az azt követő két bekezdésben leírtak alapján hozzávetőlegesen 4600–4800 éremről volt szó,¹⁷³ az 1841-es katalógusban¹⁷⁴ 2722 darab pénz szerepelt, majd az

ben: arany emlékérmét az alábbi bibliai idézettel: „hátlap: Wo zwey versamlet sind in meinen Namen, előlap: Da bin ich mitten unter ihnen.” (Máté 18:20) PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64 – közelebbi beazonosítása nem teljesen egyértelmű, de valószínűsíthető, hogy talán a Pallos Lajos által „Vallásos érem. Német nyelvű. Arany” meghatározású éremről lehet szó (PALLOS 2012. Érm0972).

¹⁶⁷ A bizonytalanság oka, hogy érmeek esetében az egyértelmű azonosság kimondása a forrásadatok eltérő jellege miatt lehetetlen.

¹⁶⁸ A Domitianus-arany (PEK TGYO It Ms 683. Nr. 10.) és a négy dunaszekcsői solidus (PEK TGYO Klimó Könyvtár It Ms 683. Nr. 12–15).

¹⁶⁹ 1843. január 4. előtti gyarapodás, a II. Constantius által Antiochiában veretett pénzek valamelyike lehet: RIC VIII 162, 165, 170 – a pénztípus ma is megtalálható a gyűjteményben (PALLOS 2012. Érm0971). PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64.

¹⁷⁰ PEK TGYO It 67079 = Ms 457. 43.o.: 1 darab (Kosón statér), 52.o.: 1 darab (Lysimachos statér) – kék ceruzával áthúzva, 71.o.: 1 darab (III. Alexandros/Nagy Sándor statérja) – kék ceruzával áthúzva, 254.o.: 1 darab (nem meghatározható, talán antik barbár aranypénz) – kék ceruzával áthúzva.

¹⁷¹ PALLOS 2012. PALLOS 2015.

¹⁷² Az adatokat célszerű fenntartással kezelni, Rayman János szóbeli közlése nyomán fontos szem előtt tartani, hogy az ilyen gyűjteménynél megadott háromezres darabszám sosem pontos, csak a nagyságrendet jelöli, a rendezett érmekeket. Ezen felül a rendezetlen darabok, illetve duplumok által 4000–5000 darab is lehet egy efféle gyűjtemény tényleges darabszáma.

¹⁷³ 2078 darab klimói érem, 1677 darab gyanús, vagy hamisnak feltételezett, illetve különleges érem és 611 darab későbbi gyarapodás esetén 4633 éremről értesülünk, de amennyiben a 77 darab Szepesy Ignác-féle érem, és az ugyancsak Szepesy püspöknek tulajdonított 154 darab ezüstérem nem soroltatott

1834–1865 közötti gyarapodásokat tartalmazó adományozói jegyzékben¹⁷⁵ mintegy 720 érem. Utóbbiak egy része¹⁷⁶ azonban már az 1841-es katalógusban is megtalálható volt. Hampel József feljegyzései,¹⁷⁷ illetve az újonnan előkerült éremtáblák/fiókok összevetése alapján 1872 körül hozzávetőlegesen 3280 darab éremmel számolhatunk. Dulánszky Nándor püspök 1891-es adományát nem tudjuk teljes bizonyossággal számszerűsíteni – ha a francia nyelvű katalógus¹⁷⁸ tényleg ezeket az érmekeket tartalmazná, akkor 591 éremről volna szó –, de 1894-ben Ágh Timóti¹⁷⁹ tudósítása szerint a négyezres darabszámot jóval meghaladta a püspöki éremtár. 1901-ben mindössze 1500 éremről szólt Szilvek Lajos megkérdőjelezhető hitelességű jelentése,¹⁸⁰ míg 1903-ban 3000 darabról,¹⁸¹ majd 1908-ban ismételten kb. 4000 éremről tudósítottak a források.¹⁸² 1918-ban 419 érem biztonságba helyezéséről számolt be Szőnyi Ottó,¹⁸³ de nem tudható biztosan, hogy csak az értékesebbnek tartott nemesfém érmekeket jelentette ez a szám, vagy netán a tizedére csökkent éremtárat.

A püspöki éremtár anyaga sosem került a városi múzeumba feltehetően¹⁸⁴ az egykori püspöki éremtár egy része – a későbbi gyarapodásokkal egyetemben¹⁸⁵ – alkotja ma a pécsi egyházmegye numizmatikai gyűjteményét, melynek jeles darabjai ma is megtekinthetők a püspöki kincstár kiállításában.¹⁸⁶

a 611 darabos későbbi gyarapodáshoz, akkor 4864 darab éremről tudósít az 1829-es Canonica Visitatio (PEL PPL CV 1829).

¹⁷⁴ PEK TGYO It Ms 683.

¹⁷⁵ PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64.

¹⁷⁶ Az összesen 720 darab pénz közül 1841. március 15-ig 353 darab szerepel a jegyzékben.

¹⁷⁷ DUOD. HUNG. 54. XVII. 21. l.

¹⁷⁸ PEK TGYO It 67079 = Ms 457.

¹⁷⁹ ÁGH 1894. 154.

¹⁸⁰ PEL PPL 584/1901, PEL PPL 750/1901; KOVÁCS 2007. 42.

¹⁸¹ SCHEMATIZMUS 1903. 154.; SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 225.

¹⁸² PEL PPL 2516/1908.

¹⁸³ PEK TGYO PPKI 9/1918.

¹⁸⁴ Amennyiben feltételezzük, hogy a reformkori és a jelen állományban fellelhető, egymásnak megfeleltethető pénzek/érmekek között nem csak tipológiai, hanem fizikai azonosság is fennáll.

¹⁸⁵ 1920. május 4-én II. Ferdinánd 1625-ös ezüst tallérját Dr. Mosonyi Dénes apátkanonok adományozta (PEK TGYO It Ms 1216; SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 322). Ferdinándtól több tallér is van ma a pécsi egyházmegye numizmatikai gyűjteményében (PALLOS 2012. Érm0601: „Ferdinánd, 1696. német tallér”, illetve Érm0906 „II. Ferdinánd (2 darab tallér)”). Bizonyosan gyarapodott a numizmatikai gyűjtemény a 20. században is, hisz a mai állományban sok emlékpénz 20. századi (PALLOS 2015. 107-109, 111, 113, 117.). Késmárky István könyvtárórré történt kinevezése után, 1923-ban Szőnyi Ottóhoz intézett levele arról számol be, hogy az arany és ezüstpénzeket rejtő fiókot nem találja, illetve csak néhány arany pénzt talált meg, azonban Szőnyi Ottó a helyzetet 1923. május 27-én rendezte, s az alábbiakat jegyezte meg az ügy kapcsán: „Az érmekek a helyükön voltak. Gyalázatos állapotok!” A levél jelzet nélküli. A pécsi püspöki könyvtár 1914 és 1922 között vezetett gyarapodási naplójában található (PEK TGYO It Ms 1216).

¹⁸⁶ A mai gyűjteményt 700 emlékérem, 700 régi pénz (300 antik és 400 magyar pénz), és 200 kitüntetés alkotja. PALLOS 2015.

A gyűjtemény - gondolatok az éremtár gyűjteményi jellegének vizsgálatáról

A gyűjtemény állományának korszakonkénti áttekintése után felmerülhet a kérdés, miként is értelmezhetjük a püspöki éremtárat: gyűjtőhelyként, mely a régi pénzek, érmek kuriozitásából, ritkaságából fakadó gyűjtési céllal (*Raritätenkammer*, *Wunderkammer*), esetleg nemesfém értéke miatt teaurálási szándékkal jött létre, vagy ennél több lehetett, egy tudományos igénnyel létrehozott (pre)muzeális jellegű gyűjtemény? Az éremgyűjtemény korszakonként eltérő funkcióinak előre megállapított szempontok – pl. a szerzeményezési folyamat, rendező elv, hozzáférhetőség, társadalmi beágyazottság – szerinti vizsgálatával kísérletet tehetünk a gyűjtemény funkcionálizálására, illetve esetleges muzeális jellegének, muzealizációs folyamatának körvonalazására.

A funkcionálizálás egyrészt a **szerzeményezési folyamat** által ragadható meg. Kezdetben, az első gyűjtemény felállításkor a gyűjteményképzés *aktora* a püspök, Klimó György személye volt, s bár az éremtárat a könyvtárban tárolták, az mégis inkább egy *magángyűjtemény* jellegzetességeit mutatta (elnevezésében is Klimó gyűjteményként volt ismert a 19. századi szakirodalomban¹⁸⁷). Magángyűjtemény volt abban az értelemben is, hogy a gyarapodása egyetlen személy személyes preferenciáin, illetve anyagi és az egyes érmékhez való hozzájutási lehetőségein múlott. A funkcionálizálás másik aspektusa a gyűjtemény **rendező elvének** vizsgálata. Megállapítható, hogy már ekkor tudományos elvek mentén rendezett, katalogizált, szakszerűen, specifikus tárolókban (éremszekrényekben) felhalmozott, teljes érem-sorozatokat felállítására törekvő gyűjteményképzés folyt, tehát a gyűjtés módja mindenképpen egy *tudományos gyűjtemény* elveinek megfelelően történt. Annak ellenére, hogy az első gyűjtemény bővelkedett nemesfém pénzekben,¹⁸⁸ a gyűjtemény tudományos jellege mindenképpen túlmutat azon, hogy pusztán a teaurálási szándékot tekintsük a gyűjteményképzés mozgatórugójának.¹⁸⁹ A tudományos funkció mellett szól az a tény is, hogy Klimó György az éremgyűjteményhez jelentős és igen értékes szakirodalmi háttéranyagot is gyűjtött a könyvtárban.¹⁹⁰ Ébli Gábor napjainkra vonatkozó, de visszamenőlegesen is érvényes megállapítása szerint egy gyűjtemény értékét a hozzá rendelkezésre álló információ határozza meg,¹⁹¹ így Klimó György e téren is igen értékes gyűjteményt létesített. Az éremtár funkciójának megállapításához további fontos szempont annak **hozzáférhetősége**. Arról egyelőre nincs információnk – mely hiány adódhat a forrásadatok szórványos jellegéből is –, hogy ebben a periódusban az éremtári gyűjtemény látható volt-e kiállításban, vagy legalábbis elérhető volt-e a könyvtárlátogatók számára. Arról sem, hogy vajon kerültek-e a könyvtárlátogatóktól, illetve a helyi lakosságtól

¹⁸⁷ SCHÖNWIESNER 1801. 33., 135., 143., 270.; RUPP 1841. xiii.

¹⁸⁸ RAYMAN 2003–2004. 91.

¹⁸⁹ Ugyancsak a teaurálási célt vonta kétségbe Rayman János is (RAYMAN 2003–2004. 106).

¹⁹⁰ RAYMAN 2003–2004. 98 skk.

¹⁹¹ ÉBLI 2005. 17.

érmek a gyűjteménybe. Társadalmi beágyazottsága emiatt nem megállapítható, így az éremtár *közgyűjteményi* jellege ebben a periódusban nem igazolható, muzeális funkciót nem tudunk kapcsolni a Klimó-féle éremgyűjteményhez. Inkább csak tudományos szinten feltételezhetünk egyfajta igen korlátozott hozzáférhetőséget e gyűjteményhez, amennyiben a Schönwisner József numizmatikai munkájában bemutatott, a Klimó-gyűjteményben megtalálható néhány magyar éremre gondolunk.¹⁹²

Ha a második gyűjtemény reformkori állományát vizsgáljuk ugyanezen szempontok alapján, lényegesen eltérő eredményekre juthatunk. Bár kezdetben a gyűjteményképzés fő aktora ugyancsak a püspök – gondoljunk csak Szepesy Ignác nagyszámú éremadományaira¹⁹³ –, azonban a fennmaradt adományozói jegyzékeknek¹⁹⁴ köszönhetően már az 1830-as évek közepén megfigyelhető, hogy a szerzeményezési folyamatban a kor társadalmának széles csoportjai váltak meghatározóvá. Ezáltal megszűnt a gyűjtemény tudatos, egy személy által meghatározott és irányított gyarapítási módszere. Immár nem azok az érmek kerültek a gyűjteménybe, amelyek hiányoztak egy-egy éremsorozatból, vagy amelyek tudományos szempontból különlegesnek, ritkának bizonyultak, hanem azok, amelyeket adományként a társadalom szélesebb rétegei felajánlottak. A laikusok általi gyűjteménygyarapítással mindenképpen csorbult a gyűjtemény tudományos jellege,¹⁹⁵ még ha a tárolás (éremszekrények, sorszámozott cédulák¹⁹⁶), feldolgozás (lásd 1841-es katalógus) és a kezelés („szakszemélyzet”¹⁹⁷) a klimói gyakorlatnak megfelelően, továbbra is a tudományos elvárásoknak megfelelően zajlott. Ezzel szemben viszont igen fontos változás történik a gyűjtemény társadalmi beágyazottságában, illetve hozzáférhetőségében, hisz az adományozói jegyzékek – s ezeknek a vendégkönyv látogatóival való összevetése – egyértelmű tanúbizonyságát adják annak, hogy a pécsi püspöki könyvtár éremtára a reformkorban ismert volt a társadalom széles rétegei számára. Interakcióban álltak vele nemcsak egyházi, hanem világi személyek is, vagyis az éremtár közgyűjteményi jellege ebben a periódusban mindenképpen bizonyíthatónak látszik. Sőt, néhány konkrét esettel – a lelőhelyhez kapcsolható érmek/illetve török gyűrű esetében – azt is sikerült igazolni, hogy a pécsi püspöki könyvtár éremtára regionális gyűjtőhelyként a helyi régészeti leletként előkerült pénzek megőrzésének funkcióját is ellátta. Ez ugyancsak a gyűjte-

¹⁹² SCHÖNWISNER 1801. 33., 103., 122., 130., 132., 135., 143., 206., 207., 222., 270.

¹⁹³ PEL PPL CV 1829.

¹⁹⁴ PEK TGYO Kt 67016 = Ms 64; PEK TGYO It Ms 1026.

¹⁹⁵ E megállapítás élet – Rayman János észrevétele nyomán – Rupp Jakab munkájával lehet ellensúlyozni, aki az 1840-es években is egyes éremkorpusz leírásakor a Klimó-gyűjteményt adta meg forrásul. RUPP 1841. 14., 19., 48., 106., 154.; RUPP 1846. 30., 31.

¹⁹⁶ PEK TGYO PPKI 1/1829.

¹⁹⁷ PEL PPL CV 1829. A szakszemélyzet jelenlétét valamelyest kétségbe vonja, hogy bár 1841-ben katalógus készült az állományról (PEK TGYO It Ms 683) – s a katalógus összeállítójaként Haschka András szerepel, aki 1839–1843 között könyvtári segédírnok volt (SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 67, 286) –, azonban a kronológiai sorát Klivényi Jakab tanár rendezte (RAYMAN 2003–2004. 94). Mindazonáltal 1843-ban arról tudósít egy forrás, hogy Zigler József segédkönyvtáros feladata volt az éremtár elkülönített kezelése (POHÁNKA 2011. 257.; PEL PPL 2222/1843).

mény muzeális jellegét bizonyítja. Emellett, bár a könyvtárhoz kapcsolódó muzeális gyűjtemények önálló vendéglátókönyvről nem tudni a korszakban, de a könyvtár vendéglátókönyve alapján a látogatók között már ekkor rendszeresen feltűnnek tanulók, akiknek csoportos jelenléte¹⁹⁸ bizonyos oktatáshoz kapcsolható funkciót is feltételezhet a püspöki könyvtár esetében. Nem jelenthető ki egyértelműen, hogy ekkor csak a könyvtárat, vagy annak különgyűjteményeit is megtekinthették-e, de ha igen, akkor mai fogalmainkkal élve, egyfajta múzeumpedagógia tevékenységet is feltételezhetünk a püspöki éremtárnál.

A második gyűjtemény dualizmuskori állományánál források hiányában nem tudjuk meghatározni, hogy a szerzeményezési folyamat miként zajlott; egyetlen adatunk Dulánszky Nándor püspök 1891-es, nagy értékű adományára utal, melynek pontos tartalmát azonban nem ismerjük. Amennyiben a korszakban más utat nem,¹⁹⁹ hanem ismételten csak az egy személy (a püspök) általi állománygyarapítást feltételeznénk, az mindenképpen lényeges visszalépés lenne a gyűjtemény és a társadalom interakciójában, gyakorlatilag a 18. század végi állapotokhoz való visszatérést jelentené a gyűjteményképzés aktorát illetően. Ekkor sem beszélhetnénk azonban magángyűjteményi jellegéről, hisz a korszakban tapasztalható legjelentősebb változás éppen a nyilvános múzeum megalapításának irányába ható püspöki szándékok megjelenése. Ez már Dulánszky Nándornál is megfigyelhető volt – feltehetően Czobor Béla indíttatása nyomán²⁰⁰ – az Egyházmegyei Múzeum felállításának céljánál,²⁰¹ majd Hetey Sámuelnél is erőteljesen tetten érhető volt, de legmarkánsabban gróf Zichy Gyulánál jelent meg. Az erős szándék jelenléte mellett mégis valamelyest visszalépésnek tekinthető a gyűjtemény muzealizációs folyamatában, hogy sem teljes katalógus,²⁰² sem pedig adományozói jegyzék nem ismert a

¹⁹⁸ Tizennyolc esetben járt 1837–1859 között egyidejűleg több tanuló a könyvtárban, melyek közül kettőt emelnék ki: 1852. április 5-én egy negyedik és hét hatodik osztályos tanuló egyidejű látogatása tűnik a leginkább úgy, hogy annak valamiféle pedagógiai célja volt. 1853. július 28-án pedig Kovachóczy Ádám „privatus educator” járt itt két tanulóval. (PEK TGYO Kt Sz.R.I.16 = Ms 581).

¹⁹⁹ Bár két adat utal arra, hogy a 20. század elején másként, nem csak a püspök személye által is gyarapodhattak a pécsi püspöki könyvtár különgyűjteményei, azonban egyik adatunk nem az éremtárra, másik pedig a vizsgált korszakunkat követő időszakból származik. Egyrészt 1913-ban a cubiculum (az 1. számú ókeresztény sírkamra) vízmentesítési munkálatai alkalmával előkerült római sírok leletanyaga – bár éremről nem tudunk, mindössze római kerámiáról – a püspökségen maradt (PEL PPL 3952/1913). Másrészt Dr. Mosonyi Dénes apátkanonok 1920. május 4-én II. Ferdinánd 1625-ös ezüsttallérját adományozta a könyvtárnak (PEK TGYO It. Ms 1216; SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 322.).

²⁰⁰ CZOBOR 1882. 22.

²⁰¹ A helyi sajtó már 1883-ban ír erről: Pécs, 1883. április 21. 1. Horváth Antal levele Hampel Józsefhez 1893. november 25-én erről: „A püspök ugyan akar egy muzeumot építeni, de a templomépítés sok tulkiadással járván, jelenleg nincs még pénz, és így bizon el fog még egy pár évig tartani...” FOND VIII/2571. A mai művészettörténeti kutatás sokkal profánabb célt lát az Egyházmegyei Múzeum felállításának szándékában, semmint a középkori emlékek állagmegóvását: Szakács Béla Zsolt szerint Dulánszky Nándort a dóm reprezentatív neoromán újjáépítésének szándéka mozgatta elsődlegesen a köemelek múzeumba helyezésének tervében. SZAKÁCS 2005. 246.

²⁰² Megjegyzendő mindazonáltal, hogy az éremtár továbbra is gondozott volt, hiszen azt a forrásadatok szerint 1898-ban újrendezte az új könyvtárór, Szilvek Lajos (PEL PPL 566/1898; SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 225.), s 1899-ben felmerült a Réthy László-féle rendezés lehetősége is (PEL PPL

korszakból. Mindez – amennyiben nem a források eltűnése okozza a hiátust, amelyre a katalógus esetében lehet esély²⁰³ – arra utal, hogy ebben a periódusban feltehetően sem a tudományos rendező elvek, sem pedig a társadalmi részvétel nem jellemezték markánsan az állományt. Ez mindenképpen a közgyűjteményi jelleg csökkenését feltételezné a gyűjteményben. Továbbra is lehettek világi személyektől származó adományok a püspöki könyvtár éremtárában, azonban forrás erről nem maradt fenn.²⁰⁴ Ezzel szemben több olyan adatunk is van, amelyek mégiscsak a közgyűjteményi jellege mellett szólnak: a pécsi püspöki könyvtár Buda visszafoglalásának bicentenáriuma alkalmával rendezett országos kiállításon 49 darab török kori (magyar és török) pénzt állított ki.²⁰⁵ Az, hogy a püspöki gyűjtemény egy időszaki kiállításra érmekeket kölcsönzött, egyértelmű bizonyíték a gyűjteményi anyag kiállítására (még ha csak időszakosan is), azaz a gyűjteménykezelési módszer egyértelműen a múzeumi gyakorlat irányába tolódott el. Ez igen fontos, a korábbi periódusokban nem megfigyelhető szempontnak számít a muzealizációs folyamatban. Ugyancsak e folyamat egyértelmű bizonyítékaként értelmezhető az érmeke üvegszekrényekben történő kiállítása, melyre Marosi Arnold ismertetője hívta fel a figyelmet.²⁰⁶ Ebből a periódusból sem ismert a könyvtárhoz kapcsolódó muzeális gyűjtemények önálló vendégkönyve, de a könyvtár vendégkönyve alapján a látogatók között ismét vannak tanulók, akiknek csoportos jelenléte²⁰⁷ egyfajta oktatáshoz kapcsolható funkciót is feltételez a püspöki könyvtárnál. Ebben a periódusban sem jelenthető ki egyértelműen, hogy a látogatás alkalmával csak a könyvtárat, vagy annak különgyűjteményeit is megtekintették-e, de ha igen, akkor a múzeumpedagógia tevékenység ekkor is feltételezhető lenne a püspöki éremtárnál, illetve az 1880-as évek végétől a kőtárnál. Arra vonatkozóan viszont biztos adatunk van, hogy már ekkor használták a numizmatikai szakkönyvtári álló-

3323/1899). Ezzel szemben a kőtár komoly fejlődésen ment keresztül Gerecze Péter rendezése révén (PEL PPL 3323/1899), sőt nyomtatott katalógus is készült az állományáról (SZÖNYI 1906).

²⁰³ Hampel József említi valamiféle, Horváth Antal által készített általános katalógust, mely azonban máig nem került elő (DUOD. HUNG. 54. XVII. 21. l.). Szőnyi Ottó állítólag 1906 végén folyamatosan készítette az éremtár katalógusát (PEL PPL 52/1907; SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 226), maga a teljes éremtári katalógus eddig nem került elő.

²⁰⁴ Rayman Jánostól szóbeli közlése nyomán megjegyzendő, hogy Pécs városa és Baranya vármegye is több esetben adományozott letétbe a püspöki éremgyűjtemény részére emlékérmeket, köztük értékeseket is. Ezek a még nem létező Városi Múzeum hiányában az egyetlen helyre juttatták az érmekeket, ahol éremgyűjtemény volt, tehát valamelyest a helyi múzeumot is a maga módján pótolta. RAYMAN 2007. 20-21.

²⁰⁵ PEK TGYO PPKI 1/1886; SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 225., 312., Függelék 7.

²⁰⁶ MAROSI 1905. 12.

²⁰⁷ A majd egy tucat eset közül kiemelendő: 1869. május 15-én négy joghallgató keresi fel a könyvtárat, köztük Horváth Antal, aki később jeles mű- és régiséggyűjtőként elévülhetetlen érdemeket szerzett a baranyai régészeti tárgyak megmentése terén. 1869. június 11-én tizenegy könyvtárlátogatónál szerepel a teológus-hallgató megjelenés, 1883. május 22-én a pécsi római katolikus tanítóképző III. osztályából tizenkét fő látogatott a könyvtárba. 1891. december 2-án pedig Kosutány Ignác vezetésével jártak első éves joghallgatók a könyvtárban, s 1893. december 6-án ugyancsak vele látogattak joghallgatók a bibliotékába. 1910. október 22-én pedig Bodonyi Nándor sellyei tanító 30 tanítványával volt a püspöki könyvtárban (PEK TGYO Kt Sz.R.I.16 = Ms 581).

mányt,²⁰⁸ ugyanis az egyik könyvtárlátogató joghallgató, Horváth Antal „A könyvtárban olvasók nyilvántartása” szerint 1869. május 17-én (két nappal a hallgató társaival tett könyvtárlátogatás után) „*Horváth Ant. Jurista Vaillant Numismatica I. kötetét*” használta.²⁰⁹ Horváth Antal azonban ekkor már jóval több volt, mint egyszerű, a numizmatika iránt érdeklődő fiatalember, ugyanis feltehetően ő volt Vutkovich Sándornak²¹⁰ – a ciszterci rend főgimnáziumának tanárának, a gimnázium éremgyűjteménye kezelőjének – segítségére a gimnázium éremtárának rendezésénél.²¹¹

Az antik Muszeion hagyományai – bár természetesen lényegesen kisebb mértékben – már a kezdetektől fogva felismerhetők a Klimó György által megalapított nyilvános pécsi püspöki könyvtár sokrétű gyűjtőtevékenységében, mindazonáltal a különgyűjteményi részek muzealizációja – így az éremtáré is – korszakonként eltérő jellegzetességeket mutat. Megállapítható, hogy a kezdetben püspöki magángyűjteményből már a reformkorban érezhető egy markáns nyitás a közgyűjteményi jelleg felé, ugyanis a társadalom széles rétegei (helyi és nem helyi, továbbá egyházi és egyházi kötelekekbe nem tartozó donátorok) kezdték meg a püspöki gyűjtemény önzetlen, számukra anyagi haszonnal nem járó adományok általi gyarapítását. Mindennek egyik előfeltétele az lehetett, hogy a társadalom tudott az éremtár létezéséről, s bár egyértelmű adatokkal nem sikerült igazolni, hogy a könyvtárlátogatók látogatásuk alkalmával a könyvtár mellett megtekinthették-e az éremtárat is, párhuzamosságok mindazonáltal megfigyelhetők voltak a látogatók és az éremtári adományozók sorában. Így bár a gyűjtemény hozzáférhetősége, kiállítása – vagy legalább a könyvtárlátogatások során az éremszekrényekben történő bemutatása – nem igazolható, de a társadalom aktív részvétele a gyűjteményképzésben fontos lépésnek tekinthető a gyűjtőhely muzeális gyűjteménnyé válása tekintetében. A dualizmus idején pedig több püspök részéről is *expressis verbis*

²⁰⁸ RAYMAN 2003–2004. 98. skk.

²⁰⁹ PEK TGYO It Ms 556. A használt numizmatikai könyv címe: VAILLANT, Jean: Numismata imperatorum romanorum praestantiora a Julio Caesare ad Postumum et tyrannos. Vol. 1. C. Barbiellini - V. Monaldini, Romae, 1743. Jelzete: PEK TGYO KK C.VI.28.

²¹⁰ Vutkovich Sándor világi tanár volt a ciszterci rend pécsi kath. Főgymnasiumában, ahol földrajzot, természettant, magyar illetve német nyelvet oktatott. CFÉ 1866–67. 22.

²¹¹ Erre Rómer Flóris levelei világitanak rá: Az Archaeológiai Bizottság naplója szerint Rómer Flóris 1868. december 18-án levelet küldött Pécsre, melyben „*Vutkovits Sándor pécsi tanárnak numizmatikai könyveket*” ajánlott (QUART. HUNG. 2326. 174/1868.) minden bizonnyal a főgimnázium éremtárának rendezéséhez, majd 1869. január 6-i Horváth Antalhoz intézett levelében (PEK TGYO PPKI Ms 1231. 13. melléklet) megemlíti Vutkovich Sándorhoz intézett javaslatát, hogy lépjen kapcsolatba Horváth Antallal. Vutkovich Sándor bizonyosan megfogadta Rómer javaslatát, ugyanis az 1869. január 18-án kelt, s a *Pécsi Lapok*ban január 24-én megjelent, a főgimnázium éremgyűjteményének gyarapítása céljából írt felhívásában megköszönte Horváth Antal II. éves jogász úr közreműködését a gyűjtemény rendezésénél (*Pécsi Lapok*, 1869. január 24. 27. ; *Néptanoda*, 1869. február 78-79.). Horváth Antal jelentős, halálakor 4501 darabos éremgyűjteményét a Nemzeti Múzeum szakembere, Supka Géza mérte fel, s készített róla jegyzéket (MNM It 468/912). Éremhagyatékából 140 darab a Nemzeti Múzeumba (MNM ÉT LK (A napló) 133/1912; MNM ÉT LK (B napló) 42/1912), 269 darab a Pécsi Városi Múzeumba került (BMMI It ad 15/1913), a többi a Nemzeti Múzeum a vidéki múzeumok között javasolta szétosztani (MNM It 454/912). Gál Éva szerint 4090 érmet a család visszakapott (GÁL 1989. 170).

felmerült a nyilvános *múzeum* megalapításának szándéka, mely kezdetben anyagi korlátok,²¹² majd személyes ellentétek,²¹³ végül a kultúrpalota megghiúsulása²¹⁴ miatt nem teljesült, de maga a szándék mindenképpen forrásadatokkal igazolható.

A muzealizáció fokozatainak korszakonként eltérő aspektusait egy táblázat²¹⁵ segítségével is áttekinthetjük. A táblázatban a Korek József által körvonalazott három múzeumi tevékenységet²¹⁶ részben további finomítások,²¹⁷ részben pedig a pécsi püspöki könyvtár éremtárának specifikumaira hangoltan vizsgáljuk.

Múzeumi tevékenységek (Korek József)	Múzeumi tevékenységek specifikációja		Klimoféle gyűjtemény	Reformkori gyűjtemény	Dualizmuskori gyűjtemény
Gyűjtés, gyűjtőmunka	irányított		x		részben
	véletlenszerű			x	
	régészeti vonatkozás			x	?
Műtárgyvédelem	anyagmegóvás				
	nyilvántartás – katalógus		x	x	?

²¹² Dulánszky Nándor idején az egyik lepragmatikusabb indoka ez lehetett a tervezett múzeum létre nem jöttének.

²¹³ Hetey Sámuel püspöksége idején, 1898. november 6-án a városi múzeum megalapítása érdekében a törvényhatósági bizottság által felállított múzeumi bizottság értekezletén a korábban már emlegetett egykori joghallgató, immár sikeres ügyvédként városatya pozícióját betöltő Horváth Antal olyan kijelentést tett a püspöki éremgyűjtemény és a városi múzeum gyűjteményének lehetséges egyesítése kapcsán, mely évekre visszavetette a két gyűjtemény egyesítésére törekvő szándékot: „Valaki ez alkalommal szóba hozta, hogy a múzeum a püspöki könyvtárral vagy ha ez nem volna, legalább az ottani gazdag régi pénzgyűjteménnyel volna egyesítendő, a püspököt erre fel kellene kérni, ki bizonyjal teljesítené a pécsiek kérelmét, annál inkább, mert püspök, mint köztudomásu volt, a múzeum támogatását úgy is megígérte, s mondta, hogy erre egész erejével fog dolgozni. Ez indítóánnyra felállt Horváth Antal elmondva, hogy helyesebbnek ha a múzeumot önállólag s a magunk erejéből alkotjuk; ha a püspököt ily irányban megkérnök, alig lehetne kikerülni, hogy az intéző személyek közé ne jusson pap is, ezek pedig nem értenek egy múzeum alapításához s lehetséges, hogy akadályul szolgálának. Másnap az értekezlet leírása megjelent a P. Naplóban, mégis a papság iránti kiméletből Horváth Antal megjegyzése nélkül. A püspök azonban mégis meghallotta a történeteket s úgy látszik föllötte boszankodott rajta, mert midőn néhány napra a polgármester valami hivatalos ügyben a püspökhöz ment (mint azt nekem ő maga négyeszem közt elbeszélte) a püspök vigyori arccal közeledett a belépő polgármester felé, minden üdvözlés nélkül mindkét öklével fűgét mutatóva neki, azt mondta: - Maguknak múzeum kell? No maguknak nem lesz múzeumuk. Így vonta vissza a püspök ígérését.” MNL BaML XV. 63. Németh Béla feljegyzései. XXII. kötet 3–34.

²¹⁴ Míkor gróf Zichy Gyula püspök a pécsi püspöki múzeum kő- és éremtárát felajánlotta letétbe a Pécsi Városi Múzeum számára, a letéti szerződés-tervezet (PEL PPL 4667/1907) kardinális kérdése volt a püspöki gyűjteménynek a Városi Múzeum anyagától elkülönített kiállítása – tehát nem raktározása –, melyet a kultúrpalota létesítésével kívántak megvalósítani (PEL PPL 2516/1908).

²¹⁵ A jelölések értelmezése: x: bizonyítható; ?: bizonytalan adat által sejthető; részben: részleges, illetve kismértékben adathozható; nincs jel: nem igazolható.

²¹⁶ KOREK 1988. 10–14.

²¹⁷ E specifikációk felállításában az alábbi muzeológiai munkák segítettek: BINNI-PINNA 1986. ÉBLI 2005. ÉBLI 2011. KOREK 1988. WAIDACHER 2011.

Múzeumi tevékenységek (Korek József)	Múzeumi tevékenységek specifikációja		Klimo-féle gyűjtemény	Reformkori gyűjtemény	Dualizmus-kori gyűjtemény
	tárolás	szak-szerű	x		x
		bizton-ságos			
	gyűjteménygon-dozás	selejte-zés		?	?
		dup-lum	?		?
	szakszemélyzet		x	x	?
Közlés/ kommunikáció	társadalmi ismertség		részben	x	x
	kiállítás			?	részben
	publikáció		részben	részben	
	múzeumpedagó-gia			?	?

1. táblázat – A muzealizáció aspektusai a pécsi püspöki könyvtár éremtárában

A táblázat rövid értelmezéseként elmondható, hogy a Klimo-féle állományban gyűjteményképzés terén a püspök által irányított gyűjtőmunka folyt, melynél a régészeti vonatkozás – a vételek, illetve tudatos gyűjteménygyarapítás miatt – nem igazolható. A műtárgyvédelem terén az anyagmegóvásra (tisztítás, konzerválás, restaurálás) nincs adatunk – bár egy ilyen igényességgel összeállított gyűjtemény-nél valószínűsíthető. A gyűjtemény nyilvántartásáról több katalógus is fennmaradt, az érmek tárolása szakszerűen, éremszekerényekben történt, mindazonáltal a biztonságos tárolás már csak az 1803-1804. évi lopás miatt is kétségbe vonható. Selejtezésekről nincs adatunk e korai periódusból, a duplumgyűjtemény létét Rayman János kutatásai²¹⁸ alapján feltételezhetjük. Szakszemélyzet esetleges létere a korszak több katalógusa utalhat. A gyűjtemény társadalmi ismertsége igen korlátozott lehetett, Schönwisner István numizmatikai munkája által azonban némiképp valószínűsíthető. A mai fogalmainkkal élve múzeumpedagógiai tevékenységnek nevezhető szerepre nem találni forrást ebből a korai időszakból.

A reformkorban ezzel szemben a társadalom széles rétegeinek részvételével a gyűjtés véletlenszerűvé vált, emiatt a gyűjtemény tudományos igényességű összeállítása bizonyosan háttérbe szorult. Ezzel párhuzamosan új – mindhárom korszakban egyedülálló – szempontként megjelent a gyűjtés régészeti vonatkozása: a gyűjtemény a helyi éremleletek befogadjává vált. Az anyagmegóváról nincs adatunk a korszakban, pedig mindenképpen izgalmas kérdés volna, hisz régészeti leletből is kerültek érmek a gyűjteménybe. Katalógus ebből a periódusból is fennmaradt. A szakszerű tárolásra nincs forrásadatunk, de feltételezhetjük, hogy az to-

²¹⁸ RAYMAN 2003–2004. 97.

vábbra is éremszekerényekben történt. A tárolásra vonatkozó adatok hiányában a biztonság kérdéséről nem lehet véleményt formálni. A selejtezésre nincs egyértelmű bizonyítékunk, mindazonáltal az éremtárban őrzött érmek darabszámára vonatkozó adatok nagy eltéréseinek egyik lehetséges magyarázata az esetleges selejtezésekben feltételezhető. Duplumpéldányokra nincs adatunk. A katalógus léte miatt, illetve az 1829-es *Canonica Visitatio* tudósítása nyomán szakszemélyzetet feltételezhetünk az éremtárban. A társadalmi ismertség az adományozói jegyzékek által egyértelműen igazolható, míg a gyűjtemény „kiállítása,” pontosabban a látogatóknak történő bemutatása csak feltételezhető a látogatói jegyzék és az adományozói jegyzék összevetése alapján. A gyűjtemény egy részét Rupp Jakab numizmatikai munkája közölte,²¹⁹ aki forrásként adta meg a Klimo-gyűjteményt egyes éremkorpusz leírásakor.²²⁰ Bizonytalan, hogy a könyvtárlátogató tanulóknak megmutatták-e az éremtárat, így múzeumpedagógiai tevékenységet csak korlátozott mértékben feltételezhetünk.

A dualizmus korszakában a táblázatban „részben irányított”-ként jelölt gyűjtőmunka alatt Dulánszky Nándor feltételezhető adománya érthető, a véletlenszerű – esetlegesen egyes személyek kisebb adományaihoz kapcsolható – gyűjteménygyarapításra egyelőre nincs forrásokon alapuló bizonyítékunk. Az anyagmegővőről ugyancsak nincs forrásadatunk a korszakban. A nyilvántartásra vonatkozó bizonytalan adat arra a francia nyelvű katalógusra vonatkozik, melynél nem sikerült minden kétséget kizáróan igazolni, hogy az Dulánszky Nándor adományát tartalmazná, s azt sem, hogy az abban szereplő pénzek egyáltalán részei voltak-e a dualizmuskori gyűjteménynek. A tárolás továbbra is szakszerűen, éremszekerényekben történhetett, sőt Marosi Arnold adatai alapján muzeológiai szempontból komoly előrelépést jelentett az üvegszekerények használata. A biztonságos tárolás viszont feltehetően ekkor sem volt megoldott, hisz 1899-ben Gerecze Péter kiemeli a zárható éremszekerények szükségességét, 1907-ben pedig a püspöki gyűjtemény letétbe helyezési szerződéstervezetében az éremszekerények nem kerültek volna a Városi Múzeum kiállításába korszerűtlenségük – feltehetően nem zárható mivoltuk – miatt. A selejtezés és a duplumok lehetősége abban a 19. század végi francia nyelvű katalógusban merül fel, amelyet azonban nem tudunk egyértelműen a gyűjteményhez kapcsolni, így ez is bizonytalan adatként kezelendő. Szakszemélyzet létezéséről csak annyi adatunk van, hogy Szőnyi Ottó elkezdett készíteni egy éremtári katalógust, ennek elkészültéről azonban nincs további adatunk, illetve kész katalógust sem ismerünk, s Szőnyi Ottó maga sem tartható numizmatikusnak.²²¹ A püspöki könyvtár éremgyűjteményének dualizmuskori társadalmi ismertsége bizonyítható: hisz pénzei országos kiállításon jelentek meg, Gerecze Pé-

²¹⁹ RUPP 1841. 14., 19., 48., 106., 154.; RUPP 1846. 30., 31.

²²⁰ Raýman János szíves szóbeli közlése nyomán.

²²¹ Pécssett egyetlen numizmatikával foglalkozó személy sem volt, aki a könyvtár teljes anyagát megnézte volna. Természetesen részletkérdéseket kutathattak, de Pécssett akkor sem, sőt a Városi Múzeumban sem volt numizmatikus, legfeljebb egészen rövid ideig. A Városi Gyűjtemény numizmatikai katalógusát vendégszakértővel /Szentgáli/ készítették el – Raýman János szíves szóbeli közlése nyomán.

ter, Ágh Timót, illetve Marosi Arnold írásai is kitértek rá, a helyi sajtóban is volt róla hír, s nem utolsó sorban gróf Zichy Gyula püspök felajánlása révén is értesülhetett létéről a művelt közönség. Saját állandó kiállítást nem tudunk forrásokkal alátámasztani, viszont az 1886-os, Buda visszafoglalása alkalmából tartott időszak kiállításon szerepeltek a pécsi püspöki könyvtár pénzei, erre vonatkozik a táblázatban a kiállításnál a „részben” megjelölés. Az éremtár anyagáról egyáltalán nem készült szakmai publikáció, így tudományos hozzáférhetősége erőteljesen korlátozott volt. Nem tudni, hogy a könyvtárlátogatóknak megmutatták-e az éremtárat, így csak igen bizonytalan alapon feltételezhetünk bárminemű múzeumpedagógiai tevékenységet.

A táblázatból kitűnik, hogy érdekes módon épp a dualizmus korszaka az, amikor a vizsgált szempontok jóval kevésbé adatolhatók: sokkal több a bizonytalan, részleges, csak kismértékben igazolható adat, mint az általában forrászegényebbnek tartott reformkorban és a 18. század utolsó harmadában, illetve a 19. század elején. További levéltári kutatások mindazonáltal tovább árnyalhatják ezt a képet.

A fenti táblázat értékelése által összefoglalásképpen megállapítható, hogy a pécsi püspöki könyvtárhoz tartozó éremtár muzealizációja már a felvilágosodás korában megindult a tudományos gyűjtemény felállításával, s mindössze az adatokkal alátámasztható társadalmi interakciók²²² hiánya az, ami gátolja a gyűjtemény muzeális jellegének kinyilvánítását. Ezzel szemben érdekes módon – talán csak az igen kedvező, unikális forrásadottságok miatt – a reformkor az a periódus, amikor bár a gyűjtemény tudományos jellege a véletlenszerű gyűjteményképzés által csorbult, ezzel párhuzamosan viszont a három vizsgált korszak tekintetében itt ragadható meg a legmarkánsabban a gyűjtemény muzeális, közgyűjteményi jellege. A Korek József által „közlés/kommunikációként” meghatározott múzeumi tevékenység specifikált elemei – társadalmi ismertség, kiállítás, publikáció, múzeumpedagógia – ebben a periódusban jellemzik a leginkább a gyűjteményt: a társadalommal fennálló interakció (gyűjteménygyarapítás, gyűjteménylátogatás) ekkor figyelhető meg a leghatározottabban. Bár e periódusban a muzeális jelleg az erőteljesen megfigyelhető társadalmi jelenlét miatt fokozottabban kimutatható, mint a felvilágosodás korában, ám a tudományos alapokon nyugvó, irányított gyűjteménygyarapítás, az érmek kiállításban történő reprezentációjának hiánya, illetve a műtárgyvédelemre vonatkozó igencsak korlátozott mértékű adatok miatt a korszakban mégsem beszélhetünk múzeumról. Viszont a reformkorban a társadalom határozott jelenléte a gyűjteményképzésben olyannyira jelentőségteljes – ami ráadásul több esetben a helyi régészeti leletként előkerült érmek gyűjteménybe jutásával, az enyészettől való megmentésével párosult –, hogy indokoltnak tartható a gyűjtemény „premuzeális” jellegének megállapítása. A dualizmus idején, bár a kor gyakorlatának megfelelően várható lett volna egy muzeális gyűjtemény felállítása,

²²² A társadalmi interakció fogalma alatt jelen esetben azt a kölcsönös egymásra hatáson alapuló folyamatot értem, miközben azáltal, hogy a könyvtár az érmek látogatóknak történő bemutatása által tudatja éremgyűjteménye létét a társadalom tagjaival, azok reflektálván e tényre, adományaikkal gyarapítják, létében megerősítik az éremtárat.

ez azonban három püspök szándéka ellenére sem teljesült. Ráadásul a gyér forrásadatok miatt a premuzeális jelleg is kevésbé igazolható, ugyanis a társadalmi interakciók a gyűjteményképzésben nem megragadhatók. Könyvtárlátogatók továbbra is voltak a korszakban, de arra nincs adatunk, hogy érintkezésbe léptek-e az éremtárral. Noha az egyházi munkálatok (pl. székesegyház felújítása, illetve az ókeresztény sírkamra vízmentesítési munkálatai) alkalmával, régészeti környezetből származó régi pénzek – ilyenről nincs forrásadatunk – kerülhettek volna a püspöki bibliotéka éremtárába, így a helyi éremleletek megőrzésének reformkori hagyományát a gyűjtemény valamelyest folytathatta volna, ezt azonban csak feltételezhetjük, bizonyítékunk nincs rá.

A pécsi püspöki könyvtárhoz kapcsolódó éremtár tehát a klimói alapítást követően tudományos gyűjteménynek tekinthető, mely a reformkorban – talán az ébredő nacionalizmus, a régmúlt korok hagyatékának megőrzésére törekvő korszellem miatt – premuzális gyűjteménnyé vált. Ennek jelentősége abban állt, hogy az intézményesült állami műemlékvédelem regionális szervezetének, a Pécsi Városi Múzeumnak a megalakulása előtt hetven évvel már múzeumi jellegzetességeket mutatott. Ezek után joggal várható lett volna a dualizmus korszakában a muzealizációs folyamat betetőzése, a Püspöki Múzeum megalakulása, azonban – legalábbis nyilvános formában – feltehetően mégsem következett be. A múzeumként funkcionáló, nyilvánosan látogatható éremtár gyakorlatilag csak 2015 júliusában a Pécsi Püspöki Kincstár megnyílásával valósult meg.

FORRÁSOK

BMMI It	Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságának Irattára
ad 15/1913	Horváth Antal hagyatékából való régiségek
DUOD. HUNG. 54.	Hampel József jegyzőkönyvei – OSZK Kézirattár
FOND VIII/2571	Horváth Antal levele Hampel Józsefhez 1893. nov. 25. OSZK Levelestár
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
A 57, K 19	Libri Regii: Királyi Könyvek 1527–1918.
N 24	Nádori Levéltár – József főherceg nádor iratanyaga – Általános iratok 1809-1847.
MNL BaML	Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára
PKGJJKV	Pécs város Közgyűlési jegyzőkönyve
XV. 63.	Németh Béla jegyzetei
XV. 35.	Mikrofilmár I/476. – Római katolikus születési anyakönyvek – Pécs-Belváros 1787-1837.
MNL ZML	Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára
IV. 17.	Alispánok és szolgabírák előtti perek, 1761 – 1848.
MNM ÉT	Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára
LK	Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának leltárkönyve
Lsz. 1/1984	„A M. N. M. 1802-1817 közötti éremgyarapodása másolva a kéziratárban levő eredeti naplóból és évi jelentésekből”.

- MNM It Magyar Nemzeti Múzeum Központi Irattára
 454/912 „Főf-nek átadjuk a Horváth-féle gyűjtemény lajstromából a pécsi múzeumot érdeklő részt”
 468/912 „A Horváth-féle gyűjtemény lajstromai”
- MNMRTLK Magyar Nemzeti Múzeum Régiségtárának leltárkönyve
 OCT. HUNG. 874. Hampel József: „Magyar régiséggyűjtők, gyűjtemények, Régészek és Régészet kedvelők jegyzéke. Bp. 1872.” – OSZK Kézirattár
- PEK TGYO PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, Történeti Gyűjtemények Osztálya
- PEK TGYOKK PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, Történeti Gyűjtemények Osztálya, Klimó Könyvtár
 R. V. 29 MOLNÁR János Ker.: A régi jeles épületekről kilentz könyvei. Nagy-Szombatban, az Akadémiai Betókkal, 1760.
- PEK TGYOKt PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont Történeti Gyűjtemények Osztálya, Kézirattár
 67016 = Ms 64 Connotatio donorum omnium, quae in libris, scriptis memorabilibus, diversorum fossilium specie, numis, aut aliis rebus asservatione dignis bibliothecae episcopali Quinque-Ecclesiensi factae sunt ab anno 1819. (usque ad annum 1865.)
 Sz.R.I.16 = Ms 581 Följegyzése minden úri vendégeknek, kik ezen nyilvános könyvtárt meglátogatni méltóztattak 1835-ik évi Szent György hava 24-kétől kezdődvén (1958-ig). [Vendégkönyv]
- PEK TGYO It PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, Történeti Gyűjtemények Osztálya Irattár
 Ms 556 Connotatio eorum, quibus libri pro lectione dati sunt e publica bibliotheca Quinque Ecclesiensi cum restitutione eorundem accurata serie deducta. Ab anno 1834. usque ad annum 1877.
 Ms 678 Legújabb [katalógus a káptalani terem könyveiről.] (A - Z, C - V.) [S. n. a.]
 Ms 683 Catalogus nummorum potissimum cupreorum Bibliothecae Episcopalis Publicae QuinqueEcclesiensis. Descriptus per Andream HASCHKA ... anno 1841.
 Ms 691 Catalogus nummorum Bibliothecae Publicae Episcopalis Quinque Ecclesiis. [S. n. l. a., XVIII. sz. vége]
 Ms 996 Catalogus nummorum Hungaricorum, qui Extant in Numophylacio ... Georgii KLIMO Episcopi Quinque Ecclesiarum. 1773. [S. n.]
 Ms 997 Consignatio nummorum aereorum, qui exstant in nummophylacio Episcopali. [s. n. l. a.] 5 fol. 41 cm. (Régi jelzet: Ms 1191)
 Ms 998 Nummi aurei. - Nummi argentei. - Nummi aerei. Franciscus NEUMAN S. C. M. a Consiliis et director. [s. l. a.]
 Ms 1026 Connotatio librorum, fossilium, numorum et aliarum rerum, quibus Publ. Episcopalis Bibliotheca Quinque Ecclesiensis decursu anni 1837. aucta habetur. [s. n.]
 Ms 1091 Katalógus-könyv. (SZÖNYI Ottó). 45x17 cm. Vásznonkötés. [1.] A-K. ms: „E katalógus könyv készült 1914. október havában. Sajnos, a háború és szerb megszállás miatt a katalógus nem készülhetett el.

1921. dec. 8. Dr. Szőnyi Ottó püspöki könyvtáros" [2.] L-Z. ms: „Készült 1914 octóber havában.”
- Ms 1216 A Pécsi Püspöki Könyvtár gyarapodási naplója 1914. április 15. – 1922. december 16.
- Ms 1217 [A "káptalani terem" betűrendes katalógusai.] Kis abc. 1. (A- Z. a-l) [s. n. l. a. post 1883.] 3. (A - Z. jj-tt) [s. n. l. a. post 1875.]
- Ms 1218 [Az ajtónyílások polcainak betűrendes katalógusai.] (A - Z, α-φ) [s. n. l. a.]
- U.I.14 = Ms 57 Catalogus Rei Nummariae. Series Num[morum] Rom[anorum]. [S. n. l. a., XVIII. sz. vége]
- 67079 = Ms 457 Catalogus [inscriptionum numorum antiquorum.] [s. n. l. XIX. sz. vége - XX. sz. eleje.]
- PEK TGYO PPKI PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, Történeti Gyűjtemények Osztálya, Pécsi Püspöki Könyvtár Iratai
- Ms 1231 A Nyírkállói kódex peranyaga – Horváth Antal pécsi ügyvéd iratai.
- 1/1829 Szepesy Ignác könyvtárhasználati szabályzata.
- 1/1886 Jegyzéke a pécsi püspöki könyv- régiségtarába foglalt azon könyvek, érempecsétek stb. tárgyakkal, melyek Budavára visszafoglalásának idejére vonatkoznak
- 9/1918 „A pécsi püspöki könyvtár 1918. dec. 23-án biztonságba helyezett érmeiről készült leltár”
- PEL Pécsi Egyházmegyei Levéltár
- PKL.PKGYJKV Pécsi Káptalani Levéltár Káptalani Gyűlések Jegyzőkönyvei
- PPL CV Pécsi Püspöki Levéltár, Canonica Visitatio
- PPL Pécsi Püspöki Levéltár
- 3323/1899 GERECZE Péter: „Memorandum”
- 584/1901 A Muzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének kérelme a "Magyar Minerva" cz. kiadvány érdekében küldött kérdőív
- 750/1901 Szilvek Lajos könyvtárőr a pécsi püspöki könyvtár állapotát föltüntető adatokat terjeszti be
- 52/1907 Szőnyi Ottó dr. betérjeszti jelentését a püspöki könyvtár állapotáról, s az ügyvitel és használat szabályzatát
- 3059/1907 A Muzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének, A Műemlékek Országos Bizottságának szabályzatát küldi, egyben a műkincseket az egyházmegyei papság különös figyelmébe kéri ajánlani
- 3236/1907 A Muzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének új, módosított szabályzata
- 4667/1907 Óméltósága felhívja Szőnyi Ottó dr. püspöki könyvtárost azon feltételek és biztosítékok összeállítására, a melyek mellett a püspöki muzeum anyaga a pécsi városi muzeumnak letétbe átengedhető volna
- 4697/1907 Szőnyi Ottó dr. püspöki könyvtáros betérjeszti a püspöki muzeum letétbe helyezésére vonatkozó észrevételeit
- 565/1908 Szőnyi Ottó felterjeszti a pécsi püspöki könyvtár ügyviteli és használati szabályzatát jóváhagyás végett
- 1149/1908 A Pécs-Baranyamegyei Muzeum elnöksége köszönetet mond a püspök úrnak, hogy a püspöki muzeum anyagát a Pécs-baranyamegyei muzeumnak letétbe felajánlotta, s jelzi, hogy az egyesület örökös tiszteletbeli taggá választotta

- 2516/1908 Pécs szab. kir. város tisztii ügyészi hivatala a pécsi püspöki múzeum letétbe helyezéséről kiállítandó letéti szerződés tervezetét mutatja be
- 3952/1913 Dr. Szónyi Ottó jogtanár a pécsi őskeresztény cubiculum munkálatai alkalmával felfedezett sírok tárgyában készült jegyzőkönyvet küldi
- QUART. HUNG. 2326 „A magyar tudományos Akadémia Archaeologiai bizottságának Naplója. 1863. IX. 28.-1872. VIII. 8.” – OSZK Kézirattár

IRODALOM

- ÁGH 1894 ÁGH Timót: Emléklapok Pécs sz. kir. város multjából és jelenéből. Az orvosok és természetvizsgálók XXVII. Vándorgyűlése tagjainak felajánlja Pécs város közönsége. Pécs, Nyomatott Taizs Józsefnél, 1894. 152-153.
- BABELON TRAITE II BABELON, Ernest: *Traité des monnaies grecques et romaines*. Vol. 2. E. Leroux, Paris, 1910.
- BEMANN-SCHIERL 2005 BEMMANN, Jan – SCHIERL, Thomas: Römische Münzen im Fundkontext – drei Grabinventare mit Münzbeigabe aus Dunaszekescő, dem antiken Florentia. In: *Moneta Augusti. Römische Münzen der Kaiserzeit und der Spätantike im Akademischen Münzkabinett der Friedrich-Schiller-Universität Jena. Jenaer Hefte zur Klassischen Archäologie*, 6. (2005) 332-347.
- BINNI-PINNA 1986 BINNI, Lanfranco – PINNA, Giovanni: A múzeum. Egy kulturális gépezet története a XVI. századtól napjainkig. Budapest, 1986.
- BMC Coins of the Roman Empire in the British Museum. Volumes 1-6. Ed.: MATTINGLY, Harold – CARSON, Robert Andrew Glendinnin. British Museum, Trustees, 1923-1962.
- CETINIĆ 2004 CETINIĆ, Zeljka: Arheološki odjel/Archaeology Department. In: *Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka* (2004) 78-111.
- COHEN 1859-1868 COHEN, Henry: *Description Historique des Monnaies frappées sous L'Empire Romain, communément appeles Medailles Imperiales*. Volumes 1-8. Paris – Londres, Rollin, 1859-1868.
- CFÉ 1866-67 Ciszterci rend pécsi kath. Főgymnasiumának Értesítvénye az 1866-67-ki tanévre. Pécs, Püspöki Joglyceum könyvnyomdájában, 1867.
- CFÉ 1891-1892 A zircz-ciszterci rend pécsi róm. kat. főgimnáziumának értesítője az 1891-1892-ik iskolai évről. Pécs, Nyomatott Taizs József könyvnyomdájában, 1892.
- CSAJÁGHY 1838 CSAJÁGHY Károly: Klimó György Pécsi Püspök élete. In: *Munkálatai a' pesti növendék-papság' magyar iskolájának*. V. kötet. Buda, A m. kir. Egyetem betűivel, 1838. 321-342.
- CSONTOSI 1880 CSONTOSI János: A pécsi, egri és gyöngyösi könyvtárakról. *Magyar Könyvszemle*, 5. (1880):2-3. 184-189.
- CZOBOR 1882 CZOBOR Béla: A pécsi székesegyház restaurációja. Különlenyomat az *Egyházművészeti Lapok*, 3. (1882.) évfolyamából. Budapest, 1882.
- DELM. DELMONTE, André: *Le Benelux d'argent / De zilveren Benelux / The silver Benelux*. Jacques Schulman, Amsterdam, 1967.
- DEPEYROT DEPEYROT, Georges: *Les monnaies d'or de Dioclétien a Constantin I.* (284-337). *Moneta*, Wetteren, 1995.

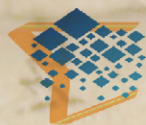
- ÉBLI 2005 ÉBLI Gábor: Az antropologizált múzeum. Közgyűjtemények átalakítása az ezredfordulón. Budapest, 2005.
- ÉBLI 2011 ÉBLI Gábor: Hogyan alapítsunk múzeumot? Tanulmányok a művészet nemzetközi intézményrendszeréről. [Budapest], cop. 2011.
- FORSTER 1906 FORSTER Gyula: A műemlékek védelme a magyar és a külföldi törvényhozásban. 2. kiad. Hornyánszky V. Könyvnyomdája, Budapest, 1906.
- GÁL 1989 GÁL Éva: Dr. Horváth Antal (1848–1912). In: *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve*, 34. (1989) 167–174.
- GERECZE 1899 GERECZE Péter: Pécsi Püspöki Múzeum. *Archaeológiai Értesítő*, 19. (1899):4. 379–380.
- GÖRICKE-LUKIĆ 1999 GÖRICKE-LUKIĆ, Hermine: Numizmatičari Franjo Ladislav Sedlaković i Karlo Franjo Nuber – Osnivači Osječkoga Muzeja. In: *Osnivači i prvi kustosi muzeja u Hrvatskoj*. [The Founders and First Museum Curators in Croatia.] Ed.: RADIĆ, Slaven. Muzej Slavonije, Osijek, 1999. 91–104.
- HAAS 1845 HAAS Mihály: Baranya – Emlékirat, melyet a Pécselt MDCCCXLV aug. elején összegyűlt magyar orvosok és természetvizsgálóknak kedveskedik nagykéri Scitovszky János. Pécselt, Nyomatott a 'lyceum' könyvnyomó-intézetében, 1845.
- HEAD 1887 HEAD, Barclay Vincent: *Historia numorum: a manual of Greek numismatics*. Oxford, Clarendon Press, 1887.
- HENDIN HENDIN, David: *Guide to Biblical Coins*. Amphora Books, New York, 1987.
- HOLUB 1936 HOLUB József: A pécsi ferencesek hétszáz éves története. *Dunántúl*, 1936. december 25. 31–32.
- HUSZÁR 1979 HUSZÁR Lajos: *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*. Budapest, 1979.
- HUSZÁR 1995 HUSZÁR Lajos: *Az erdélyi fejedelemség pénzverése*. Budapest, 1995.
- KOMÓCSY 1903 KOMÓCSY István: Hetyei Hethely [sic] Sámuel pécsi megyés püspök. 1845–1903. Lyceum Nyomda, Pécs, 1903.
- KOREK 1988 KOREK József: *A muzeológia alapjai*. Budapest, 1988.
- KOVÁCS 2007 KOVÁCS Zoltán: Hetyey Sámuel, a pécsi egyházmegye püspöke (1897–1903). Szakdolgozat. 2007. [Kézirat]
- KŐSZEGHY 1899 KŐSZEGHY Sándor: *Nemes családok Pestvármegyében*. Budapest, Hungaria könyvnyomda, 1899.
- MADAS 1978 MADAS József: Pécs-belváros telkei és házai. Adatgyűjtemény. Pécs, 1978 [!1979].
- MAGYAR MINERVA 1903–1904 *Magyar Minerva*. A magyarországi múzeumok és könyvtárak címkönyve. 3 (1903–1904).
- MAROSI 1905 MAROSI Arnold: A múzeumok és Pécs. In: *A cisterci rend pécsi róm. kath. főgimnáziumának értesítője az 1904/1905-ik iskolai évről*. Nyomatott Taizs József Könyvnyomdájában, Pécselt, 1905. 1–28.
- MILLER 1825 MILLER, Jakob Ferdinánd: *Cimeliotheca Musei Nationalis Hungarici sive catalogus historico-criticus antiquitatum raritatum et pretiosorum cum bibliotheca antiquaria, et numaria eiusdem instituti*. [Buda] Budae, typis Regiae Literarum Universitatis Hungaricae, 1825.

- MOLNÁR 1760 MOLNÁR János, Ker.: A régi jeles épületekről kilentz könyvei. Nagy-Szombatban, az Akadémiai Betökkel, 1760.
- NAGY 1865 NAGY Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. 11. kötet. Pest, Kiadja Ráth Mór, 1865.
- NÉPTANODA NÉPTANODA, 1869. február 78-79.: Vutkovich Sándor: Felhívás.
- PALLOS 2012 PALLOS Lajos: A pécsi püspökségen megtekintett és leírt numizmatikai gyűjtemények értékelése. Felmérés: 2012. november 7-8. és 14-15. [Kézirat]
- PALLOS 2015 PALLOS Lajos: A pécsi egyházmegye numizmatikai gyűjteménye. In: *A pécsi püspökség évezredes öröksége (Történet – Kiállításvezető – Érdekessegek)*. Szerk. VIRÁG Zsolt. Pécs, 2015. 106-117.
- PBMÉ 1908 Egyesületi ügyek. *A „Pécs-Baranyamegyei Múzeumegyesület” Értesítője*, 1. (1908):2 80-89.
- PESTI 1982 PESTI János: Baranya megye földrajzi nevei. II. kötet. Baranya monográfiai sorozat. Baranya Megyei Levéltár, Pécs, 1982.
- PETROVICH 1974 PETROVICH Ede: A 200 éves Klimó-könyvtár történetéhez. *Magyar Könyvszemle*, 90. (1974):3-4. 315-325.
- PÉCS Pécs, 1883. április 21. 1-2.: Műtörténelem és archeologia a pécsi székesegyházban.
- PÉCSI KÖZLÖNY *Pécsi Közlöny*, 1898. február 24. 2.: Pécs-városi múzeum.
Pécsi Közlöny, 1899. július 18. 1-2.: Püspöki múzeum.
- PÉCSI LAPOK *Pécsi Lapok*, 1869. január 24. 27.: Vutkovich Sándor: Felhívás.
- PÉCSI NAPLÓ *Pécsi Napló*, 1896. március 6. 4.: Dulánszky Nándor püspök könyvtára.
Pécsi Napló, 1899. július 16. 4-5.: Püspöki muzeum Pécssett.
Pécsi Napló, 1899. július 18. 3.: Püspöki és városi múzeum.
Pécsi Napló, 1899. november 3. 2-3.: A pécsi püspöki múzeum.
Pécsi Napló, 1904. június 29. 4.: A pécsi muzeum sorsa.
Pécsi Napló, 1905. július 16. 3.: A pécsi kulturpalota ügye.
- POHÁNKA 2007-2008 POHÁNKA Éva: Éremlopás a Pécsi Püspöki Könyvtárban 1803 és 1804 között = Münzdiebstahl in der bischöflichen Bibliothek in Pécs zwischen 1803 und 1804. *Numizmatikai Közlöny*, 106-107. (2007-2008) 203-210.
- POHÁNKA 2009 POHÁNKA Éva: A pécsi püspöki éremgyűjtemény kirablása – A Pécsi Püspöki Könyvtár Éremtárának 1803-1804-es ellopásának története. *Pécsi Szemle*, 12. (2009):1. 58-64.
- POHÁNKA 2011 POHÁNKA Éva: Pohánka Éva: A Pécsi Püspöki Könyvtár története (1774-1945). Doktori értekezés. 2011. [Kézirat]
- PROHÁSZKA 2003-2004 PROHÁSZKA Péter: Egy elfelejtett 5. századi solidus lelet Bukovinából. *Numizmatikai Közlöny*, 102-103. (2003-2004) 147-149.
- PROHÁSZKA 2005-2006 PROHÁSZKA Péter: Régi-új 5. századi római aranypénzek a Magyar Nemzeti Múzeum Adattárából. *Numizmatikai Közlöny*, 104-105. (2005-2006) 15-30.
- PROHÁSZKA 2007 PROHÁSZKA Péter: 4-5. századi solidus leletek Nógrád megyéből. In: *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve*, 31. (2007) 195-214.
- PROHÁSZKA 2007-2008 PROHÁSZKA Péter: Híradások egy barbaricumú késő római solidus-leletről. *Numizmatikai Közlöny*, 106-107. (2007-2008) 219-222.

- PROHÁSZKA 2011 PROHÁSZKA Péter: Észrevételek Pannónia I és Valeria késő római és kora népvándorlás kori aranyérem forgalmához. In: *Studia Archaeologica*, 12. (2011) 155–169.
- PROHÁSZKA 2011–2012 PROHÁSZKA Péter: Egy államalapítás kori bizánci soliduslelet Székelyudvarhely környékéről. In: *Dolgozatok az Erdélyi Múzeum érem- és régiségtárából*, Új sorozat VI–VII. (XVI–XVII.) (2011–2012) 151–160.
- RAYMAN 2003–2004 RAYMAN János: Klimó György pécsi püspök éremgyűjteménye és numizmatikai tárgyu könyvei. *Numizmatikai Közöny*, 102–103. (2003–2004) 89–107.
- RAYMAN 2007 RAYMAN János: Klimó György híres éremgyűjteménye. In: „... használd ezt a könyvtárat... a haza tisztességére és oltalmára, magad és mások hasznára.” Tudomány és kutatás a Klimó Könyvtárban című konferencia a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárában 2006. szeptember 26. Szerk. POHÁNKA Éva. Pécs, 2007. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 7.) 11–30.
- RAYMAN 2009 RAYMAN János: Klimó György híres éremgyűjteménye. *Pécsi Szemle*, 12. (2009):4. 30-49.
- RAYMAN–HÁGEN 2010 RAYMAN János – HÁGEN József: Az éremgyűjtés története Pécssett és Baranyában. Pécs, 2010. (Pécsi krónika.)
- RIC Roman Imperial Coinage. Volumes 1–10. Ed.: MATTINGLY, Harold et al. Spink & Son Ltd., London, 1923–2007.
- RUPP 1841 RUPP Jakab: Magyarország ekkorig ismeretes pénzei, lerajzolva, történeti s pénztudományi kútfók után megmagyarázva. Árpádi korszak. Budán, A Magyar Kir. Egyetem betűivel, 1841.
- RUPP 1846 RUPP Jakab: Magyarország ekkorig ismeretes pénzei, lerajzolva, történeti s pénztudományi kútfók után megmagyarázva. A vegyes házakbóli királyok korszaka. Budán, A Magyar Kir. Egyetem betűivel, 1846.
- SCHEMATISMUS 1839 Schematismus inclyti regni Hungariae partiumque eidem annexarum pro anno 1839. Budaë, Typis Reg. Scient. Universitatis Hungaricæ, 1839.
- SCHEMATISMUS 1840 Schematismus inclyti regni Hungariae partiumque eidem annexarum pro anno 1840. Budaë, Typis Reg. Scient. Universitatis Hungaricæ, 1840.
- SCHEMATISMUS 1844 Schematismus inclyti regni Hungariae partiumque eidem annexarum pro anno 1844. Budaë, Typis Reg. Scient. Universitatis Hungaricæ, 1844.
- SCHEMATIZMUS 1903 Schematismus cleri dioecesis Quinque-Ecclesiensis, ad Annum a Christo Nato 1903. Quinque-Ecclesiensii, Typis Lycei Episcopalis (Béla Madarász), 1903.
- SCHMELCZER-POHÁNKA 2012 SCHMELCZER-POHÁNKA Éva: „*Boldog idők! Amikor az értelem intézményekben támogatásra lel. (...) Egyik fény gyűjtja a következőt.*” A pécsi püspöki könyvtár története (1774–1945). Pécs, 2012. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 10.)
- SCHÖNWIESNER 1801 SCHÖNWIESNER István: Notitia Hungaricæ rei numariæ ab origine ad præsens tempus. Budaë, Literis ac sumptibus Typographiæ R. Universitatis, 1801.

- SNG France II Sylloge Nummorum Graecorum France 2. Cabinet des Médailles. Cilicie. Ed.: LEVANTE, Edoardo. Bibliothèque Nationale, Paris – Numismatica Ars Classica, Zürich, 1993.
- SNG Levante Sylloge Nummorum Graecorum, Switzerland I. Levante-Cilicia. Ed.: Levante, Edoardo et al. Credit Suisse, Numismatique Dept., Berne, 1986.
- SNGvA Sylloge Nummorum Graecorum von Aulock. Volumes 1-18. Mann, Berlin, 1957–1968.
- SZAKÁCS 2005 SZAKÁCS Béla Zsolt: Másolás és újraalkotás: a pécsi altemplomi lejáratok domborművei. *Ars Hungarica*, 33. (2005) 241-256.
- SZŐNYI 1906 SZŐNYI Ottó: A Pécsi Püspöki Múzeum kótára. Taizs József Könyvnyomdája, Pécs, 1906.
- TÓVÖLGYI 1872 TÓVÖLGYI Titusz: A magyar ellenzék véres küzdelme: vagyis: gyász-napok a magyar nemzet történetéből. 2. kötet. Pest, Kiadja Heckenast Gusztáv, 1872.
- ÜNGER ÜNGER Emil: Magyar éremhatározó. I-III. Budapest, 1997–2001.
- ÚJVÁRY 1994–1995 ÚJVÁRY András: Az ismeretlen Strázsay. In: *Baranya* 7-8. (1994–1995) 323–327.
- VITÁRI-WÉBER 2014-2015 VITÁRI-WÉBER Adrienn: Adalékok a Tolna megyei éremgyűjtés reformkori történetéhez – Simonfalvy Antal paksi káplán küldeményei a Pécsi Püspöki Könyvtár gyűjteményében. *Paksi Múzeumi Füzetek*, 7. (2014–2015). [Megjelenés alatt]
- VITÁRI-WÉBER 2016 VITÁRI-WÉBER Adrienn: Késő-római solidusok Dunaszekcsőről – adatok egy reformkori éremleletről. [Megjelenés alatt]
- W Aidacher 2011 Waidacher, Friedrich: Az általános muzeológia kézikönyve. *Metamuzeológia, történeti muzeológia, elméleti muzeológia*. Budapest, 2011.
(http://arthist.elte.hu/TAMOP_412/2_1_waidacher.pdf)
[2015.01.10.]

A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 13.

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont

